

De arbeidsmarkt in 1964

De landelijke arbeidsmarkt is een belangrijk, doch tevens een nogal abstract begrip. Op de niveaus van sectoren en bedrijfsklassen wordt het reeds wat minder schimmig. Gegevens over 1963 en 1964 kunnen worden ontleend aan een onlangs verschenen publikatie van de Directie voor Arbeidsvoorziening van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid ¹⁾. Dit artikeltje behandelt vooral het jaar 1964.

Een vermindering van de spanning op de arbeidsmarkt wordt in de betrokken publikatie voor 1964 niet waarschijnlijk geacht ²⁾. De sterke groei van de beroepsbevolking (weliswaar is de invloed van de na-oorlogse geboortegolf iets geringer dan in 1963, doch door meer buitenlandse — w.o. Turkse — arbeiders en minder emigratie blijft het hoge niveau der laatste jaren gehandhaafd) zal vlot in het arbeidsproces kunnen worden opgenomen. De mannelijke beroepsbevolking zal met 52.000 (1963: 51.000) stijgen; de vrouwelijke met 28.000 (1963: 29.000).

De toename van de gemiddelde arbeidsbezetting zal 50.000 mannen en 27.000 vrouwen, waarvan 31.000 mannen en 9.000 vrouwen in de industrie, belopen. In de aardewerk- en baksteenindustrie zal de bezetting stijgen ondanks een verwachte verdergaande mechanisering in de baksteenindustrie. Uitbreiding van het produktassortiment in de cement- en betonwarenfabrieken zal de arbeidsbezetting doen toenemen.

In de bouwnijverheid wordt het accres van een 12.000 man (1962/1963: 16.000 man) becijferd op grond van een „normale” groei van 1 a 1,5 pCt. (ca. 7.000 man), vrijstelling van militaire dienst (ca. 2.000 man) en aantrekking uit andere bedrijfstakken tengevolge van de, in de bekende bouwnota aangekondigde, verbeterde arbeidsvoorwaarden (ca. 3.000 man). Dat de behoefte in deze bedrijfsklasse groot is, zij hier volledigheidshalve toegevoegd.

De metaalnijverheid, de bedrijfsklasse met de grootste arbeidsbezetting, zal — na de bouwnijverheid — de grootste toename vertonen. De loonexplosie zal de vraag naar metaalprodukten, w.o. die van de elektrotechnische industrie, bevorderen. Ook van de investeringsgoederenindustrieën wordt een hoge bedrijvigheid verwacht, zowel door stijgende binnenlandse investeringen (die echter tegen het einde van dit jaar kunnen dalen) als door meer uitvoer naar ontwikkelingslanden. Uit de toon valt de scheepsbouw: de arbeidsbezetting zal hier verder verminderen.

Voor de chemische industrie wordt een voortzetting van de

zeer gunstige ontwikkeling verwacht. Het sterk stijgend beloop van de uitvoer zal zich in gelijke mate blijven ontwikkelen; de groei van de binnenlandse vraag zal nog groter zijn, mede door de verwachte expansie van de bouwnijverheid. Opmerkelijk is dat de grotere relatieve toename van de produktie waarschijnlijk gepaard zal gaan met een dalend stijgingspercentage van de arbeidsbezetting, hetgeen samenhangt met de toenemende arbeidsproductiviteit.

De textielnijverheid staat mede in het teken van een mechanisatie van het produktieproces. Concernvorming en standaardisatie van de produktie beïnvloeden eveneens de vraag naar arbeidskrachten. Voor 1964 en 1965 worden resp. vermindering en opheffing van het arbeiderstekort verwacht, waarbij het aantal buitenlandse arbeidskrachten een rol speelt.

De beroepenstructuur zal worden gewijzigd door accentuering van de machine-technische beroepen.

Voor de voedings- en genotmiddelenindustrie als geheel wordt een geringe toename van de personeelsbezetting verwacht. De verschillende vormen van industrie in deze bedrijfsklasse geven een uiteenlopend beeld te zien. Een grotere arbeidsbezetting wordt verwacht voor de conservenfabrieken, eveneens in de limonade- en mineraalwaterfabrieken. In de bierbrouwerijen zal er een status quo zijn. Verdere concentratie en mechanisatie zullen vermoedelijk de arbeidsbezetting in de zuivelindustrie doen dalen.

Het perspectief voor de steenkoolmijnen is onzeker, veel zal afhangen van de terugkeer van in West-Duitsland werkzame arbeiders.

Wat de andere sectoren betreft, wordt van de landbouw een verdere daling verwacht.

Door het toenemend gebruik van arbeidsbesparende middelen kan hier worden gesproken van een autonome ontwikkeling. De expansie van de dienstensector zal worden voortgezet doch iets geringer zijn dan in 1963 (22.000 t.o.v. 26.000 man) door de krapte op de arbeidsmarkt, vooral door het tekort aan vrouwen. Uit de tabel blijkt duidelijk de grote rol van de zwakke sexe in deze sector. De expansie van de dienstensector is o.m. gecorreleerd met de grotere welvaart en de industriële groei. Mede hierdoor zal de personeelstoename, evenals in 1963, het grootst zijn in de handel.

M. H.

¹⁾ „Arbeidsmarktbeschrijving 1963”, Staatsdrukkerij en Uitgeverijbedrijf, 1964.

²⁾ Ondanks de publiciteit rondom een aantal ontslagen wordt in de recente verkenning van het C.P.B. de kans op een merkbare ontspanning vóór 1965 eveneens gering geacht.

Arbeidsbezetting en arbeiderstekorten

(× 1.000)

Bedrijfsklassen en sectoren	Tekorten 1963 a)		Arbeidsbezetting			
	M	V	1963 a)		Mutaties '63/'64	
			M	V	M	V
Aardewerk, baksteen	2,3	0,2	50	4	+ 1	+ 0,1
Bouwnijverheid	10,5	0,2	387	14	+ 12	+ 0,4
Chemische nijverheid	2,2	0,7	76	18	+ 2	+ 1
Houtverw. industrie	3,1	0,1	60	4	+ 1	+ 0,2
Kleding en reiniging	0,6	8,8	55	101	+ 0,4	+ 3
Leder en rubber	1,3	0,9	49	10	+ 0,5	+ 0,3
Extractieve nijverheid	1,4	—	55	1	— 0,9	—
Metaalnijverheid	28	2,5	550	47	+ 10	+ 1,5
Textielnijverheid	2	1,7	89	31	+ 0,5	+ 0,4
Voed.- en genotm. industrie	4,1	2,7	172	38	+ 1,5	+ 1,5
Overige bedrijven	2,5	1,2	127	21	+ 3	+ 0,6
Totaal nijverheid	58	19	1.670	289	+ 31	+ 9
Land- en tuinbouw	1	—	385	36	— 5	— 1
Visserij	—	—	9	—	—	—
Diensten (excl. Overheid)	12	18	997	597	+ 22	+ 18
Overheid (incl. mil. en ind.)	4	1	336	99	+ 2	+ 1
Totaal	75	38	3.397	1.021	+ 50	+ 27

a) Jaargemiddelde.

INHOUD

De arbeidsmarkt in 1964.....	Blz. 851	Prognoses betreffende de toeneming van het aantal personenauto's, door Drs. R. Bakker.....	Blz. 861
De Miljoenennota 1965; budgetteren in inflatietijd, door Prof. Dr. J. Pen.....	852	Boekbespreking:	
Het jaar 1965 in de glazen bol, door Prof. Dr. W. Hessel.....	857	Prof. J. Johnston: Econometric methods, door Drs. G. J. Aeyelts Averink.....	864
West-Europa op het slappe koord, door Drs. A. H. Q. M. Merckies en Drs. D. van der Werf.....	859	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	865

De Miljoenennota 1965

Budgetteren in inflatietijd

De ontwerpbegrotingen voor 1965 — de eerste die voor de volledige materiële verantwoordelijkheid van Minister Witteveen komen — werden onder moeilijke omstandigheden opgesteld. Overbesteding en loon- en prijsstijgingen vallen samen met krachtig uitgesproken wensen tot uitgavenverhoging en nog krachtiger wensen tot belastingverlichting. De eisen van de macro-economie — te weten: een begrotingsoverschot en een bij het nationaal inkomen achterblijvend peil der overheidsuitgaven — zijn dit jaar meer dan ooit in strijd met de wensen van de belangengroepen.

Onder die omstandigheden zal een beheerder van de schatkist zijn positie zo sterk mogelijk trachten op te bouwen; hij moet redeneringen te baat nemen, gericht op het in toom houden van al te forse eisen en hij moet vooral zijn politieke achterban van zich af trachten te houden. Ieder die het goed meent met het economisch evenwicht moet de bewindsman daarbij helpen — desnoods door er op te wijzen, dat de Miljoenennota de zaken te rooskleurig voorstelt. Dat is wel meer gedaan in dit tijdschrift. Tien jaren geleden verscheen een soortgelijke kritiek van de huidige Minister op de Miljoenennota 1955¹⁾. Niet alleen werd daarin uitgerekend, dat de overheidshuishouding een verkeerde inflatoire druk op de economie des lands uitoefende, welke berekening de visie van de Miljoenennota beoogde te corrigeren, maar bovendien werd de toenmalige Minister berispensd toegesproken omdat hij het had gewaagd, een belastingverlaging van f. 500 mln. toe te zeggen voor het jaar 1956, terwijl toch niemand kon voorspellen, hoe de conjunctuur er dan uit zou zien.

Het artikel van 1954 slaat zo nauwkeurig op de huidige situatie, dat de verleiding groot is om er flinke stukken uit over te schrijven. Ik heb die verleiding weerstaan; het onderwerp is wellicht te ernstig voor de grappen, die men zich langs die weg gemakkelijk veroorlooft. Bovendien is mijn kritiek minder gericht op het beleid — iedereen weet nu langzamerhand wel, dat de aankondiging van de verlaging van de loon- en inkomstenbelasting een moeilijke zaak is, en in de Miljoenennota wordt weinig twijfel gelaten omtrent de onmogelijkheid om deze operatie nog in 1965 uit te voeren — dan op de ingewikkeldheid van de berekeningen, die de Minister hebben geleid tot zijn conclusie, dat zijn begroting past bij de conjunctuurpolitieke noden van het ogenblik. Ik geloof, dat het calculatorisch vernuft van het departement zichzelf heeft verslagen: het bewijst weinig anders dan dat men van alles en nog wat kan bewijzen, en dat is geen overtuigende stelling. Voor de Kamerleden is het ook niet om bij te houden. De Minister zou m.i. sterker hebben gestaan, als hij een eenvoudiger methode had gevolgd om de effecten van de begroting te berekenen; een methode die dan weliswaar tot de conclusie had kunnen leiden, dat de overheid nauwelijks tegendruk tegen de inflatie biedt. Hij heeft nu wat veel naar zich toegerekend, in die zin dat hij ons uitlegt hoezeer de schatkist binnen de „ruimte” blijft; was zijn berekening wat pessi-

mistischer uitgevallen dan had hij eventuele eisen tot verdere uitgaven of verdere verlichtingen gemakkelijker af kunnen wijzen.

Dit laatste geldt ook voor de prognose van de inflatie in 1965. De „Verkenningen” van het Centraal Planbureau, die bij de Miljoenennota zijn gevoegd, komen tot de eigenaardige conclusie, dat het evenwichtsherstel in 1965 helemaal vanzelf tot stand zal zijn gekomen. Deze cijferopstelling — van een prognose mag men nauwelijks spreken — is niet bijzonder realistisch, maar bovendien ondermijnt zij als het ware de vermanende woorden van de Minister over matiging en terughouding — behalve op het stuk van de lonen.

Als alles vanzelf, of bijna vanzelf, terecht komt, waarom dan al die vermanende beschouwingen aan het slot van de Miljoenennota? Alweer, het had de positie van de bewindsman kunnen versterken als er ook voor 1965 een flink betalingsbalanstekort uit de bus was gekomen; in elk geval lijkt de waarschijnlijkheid daarvan mij groter dan die van het evenwicht dat nu in de verkenningen is neergeschreven.

Want de geringe bestedingstoename die voor 1965 is verkend berust op twee dingen. In de eerste plaats zal het volume van de particuliere consumptie slechts stijgen met een half tot anderhalf procent, en in de tweede plaats zullen de investeringen helemaal niet toenemen. Het eerste is dan o.a. weer het gevolg van een stijging der contractlonen met 0 of 2 pCt.; we mogen uitzoeken, maar er is weinig cynisme voor nodig om noch het een, noch het ander te kiezen, en als het op voorspellen aankomt een hogere gooi te doen. De consumptieprijsstijging is, in die zelfde verkenning, immers al getaxeerd op 2,5 à 4,5 pCt., de arbeidsproductiviteit gaat omhoog met 2,5 pCt. en de loonpolitiek is in handen van de Stichting van de Arbeid. Weliswaar stijgen de lonen meer dan de contractlonen, en gaat van die „wage drift” ook een welvaartsverhogende werking uit voor de arbeiders, maar de contractlonen zijn nu eenmaal een gevoelige factor — gevoelig voor velerlei spanning. En aan spanningen zal 1965 stellig rijk zijn. Al deze dingen bijeen maken de verkenning meer tot een wens dan tot een prognose.

Wat de investeringen betreft, zij stijgen in het stuk van het C.P.B. met name niet vanwege de krapte op de kapitaalmarkt. Het staat nog te bezien of die krapte inderdaad zo rigoureuus zal doorzetten. Het ziet er op dit moment wel naar uit, maar dat komt mede door de ijzeren hand van De Nederlandsche Bank — en of die instelling haar beleid zal volhouden als het werkelijk gaat kraken staat te bezien. Natuurlijk kan het C.P.B. moeilijk cijfers opschrijven die ervan uitgaan, dat de restrictieve teugels nolens volens gevierd gaan worden, maar over de conclusies van zo'n nota kan dan nog ieder het zijne denken.

Ook in dit document zijn de cijfers alle naar één kant getrokken. Het C.P.B. heeft een consistent beeld beschreven, maar het is net iets te eenzijdig om er een beleid op te mogen baseren. Het zou anders zijn als van de overheid, in 1965, een duidelijk deflatoire invloed zou uitgaan; maar dat is m.i. niet zo. Dat brengt mij tot de „ruimte” en het „ruimtebeslag”.

¹⁾ „Inflatie, revaluatie en de Millioenennota 1955” in „E.-S.B.” van 29 september 1954.

De overheid en de ruimte.

De invoering van het begrip „ruimte” vormde een mijlpaal in de geschiedenis van de Nederlandse economische politiek. Ruimte is een toverwoord; het bedwingt de opdringende belangengroepen met een beroep op objectieve factoren. „Het spijt mij, er is geen ruimte voor uw gerechtvaardigde verlangens” — dat is de formule waarmee menige boot kan worden afgehouden. Het ruimtebegrip was oorspronkelijk bedacht om de loonvorming binnen de grenzen van het toelaatbare te houden en zo enige decentralisatie van de loonpolitiek mogelijk te maken. Daarna is het begrip door Minister Zijlstra naar de overheidssector overgebracht, hetgeen opnieuw een historisch moment was; er is een zekere analogie met de rechtsstaat, die onderworpen is aan algemeen geldende rechtsregels. Zo sterk klemmt het ruimtebegrip in de publieke sector natuurlijk niet; het ligt niet in wetten verankerd en de regel, dat de overheid binnen haar ruimte moet blijven is een politieke, geen juridische. Toch is het een belangrijk criterium, en de Miljoenennota slooft zich uit om aan te tonen, dat ook deze keer de begroting binnen de ruimte blijft. Helaas is het begrip daardoor op rekkelijke wijze uitgelegd.

Ruimte à la Zijlstra betekent: de jaarlijkse uitgaven-toeneming en de autonome belastingverlagingen moeten samen binnen de 4 pCt. blijven. Deze „structurele budget-norm” heeft tevens het voordeel, een vanuit de overheids-huishouding komende inflatie de pas af te snijden. Het percentage van 4 is reëel gedacht; het klopt immers met de trendmatige toeneming van het reëel nationaal inkomen. Het is evenwel gewoonte geworden om de 4 pCt. te vertalen in guldensbedragen; doch de aldus gevonden ruimte biedt een veel te strenge norm in tijden van prijs- en loonstijging. Al te strenge normen kunnen niet worden gehandhaafd; deze bekende waarheid wordt door de Miljoenennota 1965 opnieuw geïllustreerd.

Het blijkt namelijk uit de Miljoenennota dat, evenals in vorige jaren, de salarisverhogingen, die deels in directe navolging van de particuliere sector, deels bij wijze van denivellering aan de ambtenaren zijn toegekend, niet ten laste van de structurele ruimte zijn gebracht. Dat is op zichzelf begrijpelijk, omdat de 4 pCt. op volumina slaat ²⁾. Minder begrijpelijk is dan echter, waarom de Miljoenennota de prijsstijgingen van de overheidsbestedingen wel uit de ruimte betaalt. Hiermee wordt weliswaar een korte traditie voortgezet, maar erg logisch lijkt het niet. Of zou de ratio van het niet meenemen van de algemene salarisverhogingen juist liggen bij het feit, dat de overheids-salarissen de laatste drie jaren zoveel sterker zijn gestegen dan die in het bedrijfsleven? Deze denivellering bij de overheid is natuurlijk ook „geïnduceerd” in de zin dat de particuliere salarissen meer uiteenliepen dan de ambtelijke, doch in die zin is alles geïnduceerd. Het buiten beschouwing laten van de algemene salarismaatregelen is zeer arbitrair.

En nog meer geldt dit van een nieuwigheid, die deze Mil-

joenennota vervolgens invoert: met het oog op de grote loon- en prijsstijgingen in 1964 is de structurele budgetruimte, die aanvankelijk werd berekend op f. 425 mln. per jaar, met 10 pCt. verhoogd. De uitdrukking luidt „bijgesteld”. Daar nu kan men bezwaar tegen hebben; want of men beschouwt de ruimte in procenten, calculeert het geldsbedrag en laat de loon- en prijsstijging erbuiten; maar dan ook geen bijstellerij. Ofwel men stelt bij, maar dan ook de loon- en prijsstijging eronder gebracht. Niet: een beetje van het een (de prijsstijging), en niets van het ander (de algemene salarisstijging) en dan toch wat bijstellen. Op deze manier krijgt de argwanende lezer het gevoel, dat men nog wel veel meer kan corrigeren en calculeren, en dat er dan altijd uit te voorschijn komt dat de overheid binnen de ruimte blijft. Spelregels moeten liefst niet te vaak gewijzigd worden; en zeker niet op een ingewikkelde manier, en vast en zeker niet door de belanghebbende partij zelf. Zoals het nu gebeurt wordt de vaststelling der spelregels zelf een ondoorzichtig spelletje.

In het bijzonder dunkt mij een bezwaar van de thans gevolgde procedure, dat de overheid haar salarissen net zoveel kan denivellieren als zij wil en toch het gevoel kan wekken, dat de operatie geen beslag legt op ruimte en dat zij niet inflatoir werkt. In werkelijkheid geven zulke salarisverhogingen natuurlijk wél impulsen in de kringloop; zoals gezegd is zelfs het begrip „ruimte” ontstaan uit de wens, dergelijke inflatoire krachten vanuit de arbeidsmarkt te voorkomen!

Retributies en bijdragen.

Bedenkelijker nog dan het bijstellen van de norm en het arbitrair behandelen van de nominale uitgavenstijgingen is een correctie in de ruimtecalculatie, die dit jaar voor het eerst wordt toegepast. Het betreft de „netto-methode”: bij de berekening van het ruimtebeslag wordt afgezien van de uitgavenstijgingen die als het ware hun eigen inkomsten meebrengen in de vorm van prijzen, retributies en bijdragen. Deze kunstgreep is zeer geschikt om alle beoefenaren van de leer der openbare financiën de oren te doen spitsen. Alleen het woord „netto” heeft immers al een ongunstige klank; daar heeft een lange traditie, vooral in Frankrijk, van begrotingsversluiting voor gezorgd. In Nederland zijn wij altijd wars gebleven van het budgettaire salderen van inkomsten en uitgaven; alleen bij de staatsbedrijven staan we er soepeler tegenover. Wij hebben een bruto-begroting, en daar wordt thans ook niet aan getornd, met uitzondering van het Wegenfonds, waarover nader. Hier is allereerst de netto-methode aan de orde als een calculatorische kunstgreep.

De netto-methode wordt in deze Miljoenennota namelijk ingevoerd als een verdere correctie op de berekening van het ruimtebeslag. De gedachte is daarbij, dat een stijging der zelfdekkende uitgaven geen beslag legt op economische ruimte. Is die gedachte juist?

Naar mijn mening niet. Stel dat er meer paspoorten worden uitgereikt, dat daarvoor nieuwe ambtenaren worden aangesteld, terwijl de extra-leges voldoende zijn om die ambtenaren mee te betalen (zover is het in Nederland nog

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

niet, al zie ik het er wel van komen als de ontwikkeling doorgaat, die deze Miljoenennota inzet; maar daarover straks). De koopkrachtstroom naar de gezinnen is nu ver-groot door de ambténarensalarissen, en deze zelfde stroom is pro tanto verkleind door het afstappen van de leges; per saldo is zij gelijk gebleven. De particuliere inkomens na belasting zijn dus door de uitbreiding van deze overheidsdienst niet aangetast, de particuliere bestedingen even-min, en het beslag op produktiefactoren in de particuliere sector dus waarschijnlijk ook niet. De overheid heeft echter em-plooi gegeven aan extra ambtenaren. Er is dus wel dege-lijk beslag gelegd op ruimte. Door de netto-methode wordt dit aan het oog onttrokken; de Miljoenennota geeft een te gunstig beeld ³⁾.

Dit beeld is nu als volgt: er is een bijgestelde budget-ruimte van f. 470 mln., waarvan slechts f. 436 mln. wordt besteed. De overheid blijft in 1965 met f. 34 mln. binnen de haar toegemeten perken. In 1964 is dat anders; thans is zij bezig deze perken ad f. 134 mln. te buiten te gaan. In 1965 zal dus voor eèn deel worden goedge maakt wat wij nu misdoen.

Op grond van het bovenstaande lijkt mij de conclusie gewettigd, dat deze voorstelling van zaken te optimistisch is uitgevallen; zij berust op teveel correcties en bijstellingen. We zouden kunnen proberen, de correcties en de bij-stellingen van de Miljoenennota terug te schroeven, maar daar zou niemand wijs uit kunnen. Een andere methode is eenvoudiger en beter. Zij werkt niet met procentgewijze variaties, doch met het aandeel van de overheid in het nationaal inkomen (G/Y).

De methode der procentgewijze variaties kan intussen in zoverre niet worden gemist, dat zij voorkomt in de bekende E.E.G.-aanbeveling van 15 april 1964. Daar wordt 5 pCt. genoemd als nominaal maximum dat geldt voor de aanwas van de publieke sector in alle lid-staten. De Miljoenennota rekent uit, dat de begroting 1965 een stijging van 3,2 pCt. te zien geeft. Die uitkomst wordt niet be-invloed door bijstelling of door het buiten de calculatie houden van salarisverhogingen (het gaat immers om een nominaal cijfer) maar zij is wél verkregen door 1,6 pCt. af te trekken voor zelfdekkende uitgaven. Telt men deze er weer bij op, dan blijven we met 4,8 pCt. net even binnen het E.E.G.-plafond. Daarbij is rekening gehouden, niet alleen met uitgavenstijgingen, maar ook met autonome belastingverhogingen en met de progressie.

Een eenvoudiger methode.

De Zijlstra-norm komt erop neer, dat het aandeel van de overheid in het nationaal inkomen constant blijft. Van daar uit is men in stijgingspercentages gaan rekenen, die zijn vertaald in guldenbedragen, en deze zijn bijgesteld. Veel eenvoudiger is het, bij de oorspronkelijke gedachte te blijven en G/Y als criterium aan te houden. De Miljoenennota verstrekt gegevens over dit percentage; waarbij men dan nog, naar verkiezing, „irrelevante” uitgaven buiten beschouwing kan laten. Loon- en prijsstijgingen worden echter meegeteld, zowel bij de particulier als bij de overheid, en zichzelf bedruipende diensten natuurlijk eveneens. Het aandeel van de begroting in het nationaal inkomen is een gemakkelijk aansprekend cijfer; zozeer zelfs, dat de vrees zou kunnen opkomen, dat het een mythisch of „heilig”

³⁾ Trouwens, als de netto-methode de juiste was, zouden alle eerdere berekeningen (o.a. in dit tijdschrift) volgens de monetaire impuls-methode verkeerd zijn uitgevallen. Het gaat dit jaar om 1,6 pCt. van het begrotingstotaal. Geen klein verschil dus.

karakter zou krijgen. Dat moet dan maar op de koop toe genomen worden.

Neemt men alle rijksuitgaven ter hoogte van f. 14,7 mrd. (dus geen „correctie voor irrelevantie”) als percentage van het nationaal inkomen tegen marktprijzen dan vindt men cijfers in de buurt van 26. Het jaar 1964 zal waarschijnlijk 26,3 pCt. te zien geven, en de huidige begroting leidt tot 26,4 pCt. Dat is een heel klein stijngkje, waarbij evenwel te bedenken valt dat het cijfer voor het lopende jaar op vermoedelijke uitkomsten slaat en het cijfer voor 1965 op de oorspronkelijke begroting. Die omstandigheid accentueert de stijging nog een beetje. Neemt men de „relevante” uitgaven (dus excl. het bekende rijtje: aflossing staatsschuld, annuïteiten A.B.P.F. en Spoorwegfonds, woningwetvoorschotten, ontminting en enz.) dan vindt men voor 1964 een percentage van 23 en voor 1965 van 22,9; een lichte daling die wel in haar tegendeel zal zijn omgeslagen als het straks op de rekening aankomt. Zou men onder de irrelevantia de woningwetvoorschotten niet meetellen (en dit grote bedrag dus in de uitgaven laten zitten) dan zijn de percentages resp. 24,7 en 24,9. Al met al: de rijksuitgaven vormen op zijn best een constante fractie van het inflatoir zwellende nationaal inkomen; wie wil, mag voor 1965 een lichte stijging ten opzichte van 1964 constateren. Dit lijkt mij iets realistischer. In ieder geval is aan de uitgaven-zijde van enigerlei conjuncturele tegendruk geen sprake ⁴⁾.

Die tegendruk moet dus geheel en al uit de fiscale hoek komen. Hier werken de autonome belastingmaatregelen en de progressie. Maar de autonome maatregelen werken voor 1965 in de verkeerde richting: dat komt door de algemene belastingherziening en door de verlaging van de E.E.G.-binnentarieven. In totaal, en na saldering met de doorwerking van de in 1964 getroffen fiscale maatregelen (benzine en sigaretten), geven deze een bestedingsverruimende impuls van ca. 1 pCt.; dit komt bovenop de weliswaar heel lichte stijging van het aandeel der rijksuitgaven in het nationaal inkomen. Deze inflatoire krachten moeten dus in toom worden gehouden door de werking van de progressie-factor, welke gesteld kan worden op 2,2 pCt. van het nationaal inkomen. Het is dus niet speculatief om te veronderstellen, dat de in- en de deflatoire krachten van de variaties in de begroting elkaar ongeveer in evenwicht houden. Of, anders gezegd, dat de overheid met de variaties in haar budget nauwelijks bijdraagt tot de inflatiebestrijding. Of, nog weer anders gezegd, dat de progressie het enige plecht-anker vormt dat het schip van staat behoedt voor afdrijven in inflatoire richting. En dit anker wil men kwijt: dat heet het „neutraliseren” van de progressiefactor. Gelukkig be-hoeft deze operatie nog niet in 1965 te worden uitgevoerd.

Het begrotingstekort.

Maar er is meer. Wij zijn in de loop van het laatste decennium zo onder de bekoring geraakt van de mone-taire impuls-methode (de „methode-Witteveen”, die uit-sluitend met jaar-op-jaar verschillen werkt) dat we dreigen te vergeten, dat er ook nog zo iets bestaat als een begrotings-tekort. Het is een heel bijzondere intellectuele prestatie, en voor een buitenstaander zelfs nauwelijks geloofwaardig, dat op blz. 38 van de Miljoenennota, onder het hoofdje „De betekenis van de rijksbegroting voor de conjunctuur”, wordt uitgelegd dat men moet letten op de veranderingen in de rijksuitgaven, en op bepaalde veranderingen in de

⁴⁾ Waarbij we nog wel mogen bedenken dat het meestijgen van G met Y zich meer voltrekt in het vlak der nominale groot-heden dan in dat der volumina.

ontvangstenzijde van de begroting, en dat de zaak daarmee bekeken is. Over het tekort wordt niet gerept! De oorzaak, daarvan ligt bij het feit, dat we volgens deze methode alleen in aanmerking nemen welke variaties (impulsen) er sinds het afgelopen jaar optreden; maar is dat geen beperking van het gezichtsveld die we af en toe eens even moeten kunnen opheffen? Moet er niet eens iemand opstaan die betwijfelt, of de begrotingstekorten op de gehele dienst in de orde van grootte van een miljard dan zo oninteressant zijn voor de beoordeling van de conjuncturele situatie dat we er geen woord meer aan vuil behoeven te maken? En die zich in gemoede afvraagt of alles wat daarover is geschreven in de zgn. leerboekjes, waar de mensen van de praktijk zo begrijpend over kunnen glimlachen, verouderd is, of te elementair, of te academisch, zodat we veilig mogen vergeten dat een krasse inflatie nog altijd het best bestreden wordt door een begrotingsoverschot? ⁵⁾

Deze retorische vragen beogen tot uitdrukking te brengen, dat het mij niet onverschillig is dat deze begroting, die de inflatie wil bestrijden, een flink tekort te zien geeft. Toegegeven, het was er op de begroting 1964 ook al; toen was het anderhalf miljard, nu bijna een miljard. Maar 1964 is dan ook een jaar van overbesteding! En dat het tekort is afgenomen spreekt bij al die geïnduceerde belastingopbrengsten haast vanzelf. Ook wil ik toegeven, dat het misschien te veel gevraagd ware om het tekort in zijn tegendeel te doen verkeren. Eveneens moeten we toegeven, dat het tekort door leningen kan worden gedekt, en door die leningen worden de particuliere investeringen misschien wat afgeremd, vooral nu de liquiditeiten krap zijn. Maar lenen werkt niet even deflatoir als belastingheffen; en het levert geen volledige compensatie op van de kringloopverruimende werking van de overheidsuitgaven die met de leningen worden gedekt. Het zou stellig naïef zijn om het gehele tekort als inflatoir aan te merken; dat het bijdraagt tot de gespannen situatie van de Nederlandse economie staat echter vast. Wij weten alleen niet precies hoeveel, omdat we de deflatoire werking van de schuldcreatie niet kennen. Die van de belastingheffing: trouwens ook niet, al was het maar omdat zij ten dele op het sparen drukt. De economie is op dit punt ignoranter dan de modelbouw en de monetaire impulsmethode met hun precieze cijfers suggereren. Doch de onvolkomenheid van onze kennis mag ons er niet toe doen besluiten, het begrotingstekort in zijn uitwerking te veronachtzamen. In ieder geval versterkt de aanwezigheid van het begrotingstekort mijn conclusie, dat deze begroting geen bijdrage levert tot de bestrijding van de overbesteding. Zou het, om nu op het beleid te komen, niet beter zijn geweest om de progressiefactor althans door te laten werken totdat zodoende het tekort was opgeheven?

Budgetmechanisme en marktmechanisme.

Hoewel de conclusies van de Miljoenennota veel optimistischer zijn dan de bovenstaande, heeft men op de Kneuterdijk toch ongetwijfeld gevoeld hoe gevaarlijk het kan zijn om zich, ook in de toekomst, vast te leggen op de

neutralisatie van de progressie. De Miljoenennota stelt daár dan ook impliciet iets anders tegenover: de accentuering van retributies en bijdragen. Dat beleidsaccent is nieuw. Deze vormen van inkomsten zijn gekoppeld aan de stijging van bepaalde uitgaven; het is een automatisme dat enigszins lijkt op de progressie, zij het dat de lasten op een andere wijze worden verdeeld. En bovendien wordt, zoals bekend, een verhoging van retributies door het publiek gemakkelijker aanvaard dan de druk van de inkomstenbelasting; na de eerste schrik went men eraan, zoals men aan hogere prijzen went, terwijl de schrik van het aanslagbiljet telkenjare terugkomt. De mensen hebben ook meer het gevoel waar voor hun geld te krijgen dan bij de algemene belastingen.

Maar het belangrijkste voordeel kan onder omstandigheden liggen bij het feit, dat de retributie twee tegengestelde groepen met elkaar in verband brengt: de groep, die de uitgavenverhoging wenst en de groep die de retributie moet betalen. In het ideale geval vallen beide groepen samen, en dan is de pressie geneutraliseerd. Het budgetmechanisme is vervangen door het marktmechanisme; de allocatie van de produktiefactoren wordt gereguleerd door de koopkrachtige vraag enerzijds en de kosten anderzijds. Het is al vaak bepleit om dit principe zover mogelijk in de overheidshuishouding te laten doordringen; in de Verenigde Staten is deze gedachte vooral naar voren gebracht door M. Friedman en bij ons is het een onderdeel van wat F. Hartog praktische welvaartseconomie noemt. Het is een zaak met pro's en contra's. Een voordeel van het budgetmechanisme is immers, dat het de allocatie opzettelijk ombuigt in een richting, die wij politiek wensen. Pareto-optimaliteit mag dan vele economen na aan het hart liggen, maar de politici hebben zo hun eigen normen. Met andere woorden: onder het budgetmechanisme is er een eigen beleid van de overheid mogelijk, bij een stelsel van zelfdekkende uitgaven is dat niet zo. Dan wordt de begroting geduwd en getrokken door de afnemers.

Het is jammer, dat de Miljoenennota deze kwestie niet duidelijk aan de orde stelt. Ik krijg de indruk — maar ik kan mij vergissen — dat zij ons zoetjesaan meeneemt naar het marktmechanisme. Op sommige punten zal dat stellig veel openbaar verzet wekken, zonder dat de principiële vraag aan de orde komt: wat willen we, de markt volgen of niet? Bij het kleuteronderwijs, waarvan de retributies worden verhoogd, spreekt men in het bijzonder over het kleuteronderwijs en bij de voorgenomen verhoging van de collegegelden van f. 200 op f. 400 over de toegang tot het wetenschappelijk onderwijs en over de barrières, die eigenlijk geslecht moesten worden. Dat zijn interessante zaken, maar de principiële vraag: budget- of marktmechanisme?, raakt er door op de achtergrond.

Zeër in het bijzonder is dit het geval bij het Wegenfonds. Daar zal nog veel en hevig over worden gepraat en geschreven. Automobilisten en wegenbouwers zullen niet gelukkig zijn met de wijze waarop hun wens is ingewilligd: zij hadden de hele opbrengst van de motorrijtuigenbelasting, liefst vermeerderd met het bijzonder invoerrecht op benzine, in hun potje willen hebben, en de uitgetrokken f. 190 mln. steekt daarbij heel schraal af. En stellig zullen zij onaangenaam zijn getroffen door het perspectief der weggelden en tollens. De discussie zal waarschijnlijk wel beheerst worden door de vraag: waar blijft het geld dat „eigenlijk” door de automobilist is opgebracht (waarbij dan over afwenteling wordt gezwegen, doch dit terzijde)? En ook hier dreigt het principe uit het oog te worden verloren: wil men een zelfdekkend systeem of wil men beleids-

⁵⁾ Zo iemand is trouwens al dadelijk opgestaan toen Witteveen in 1954 met zijn jaar-op-jaar methode kwam, nl. J. Tinbergen. Hij aanvaardt de verschillen-analyse, doch wil zich niet vastleggen op de periode van een jaar. Tinbergen zegt letterlijk: „Men kan ook oudere zonden willen corrigeren” („Was 1954 inflatoir?” in „E.-S.B.” van 1 december 1954). Deze kritiek is echter blijkbaar in de wind geslagen. Overigens sprak Tinbergen destijds meer over het betalingsbalanssaldo dan over de begroting, en was zijn conclusie dat 1954 niet zo inflatoir was als Witteveen destijds stelde. Vandaar dat het verband met de huidige discussie niet zozeer in het oog loopt.

vrijheid bij het vaststellen der uitgaven?

Daarbij komt dan nog, dat de Miljoenennota in het geval van de wegen een nieuw element in onze begroting introduceert: dat van partiële leningfinanciering. Als het Wegenfonds een tekort heeft, kan het gaan lenen. Zo wordt de conjunctuurpolitieke hantering van de schuldcreatie door de overheid belemmerd en doorkruist. Voor de nabije toekomst komt dit erop neer, dat het inflatiegevaar wordt versterkt: de schatkist gaat lenen waar, macro-economisch, eigenlijk belastingen geheven hadden moeten worden. Het is de, uit alle boeken over het onderwerp bekende, kritiek op de fondsen: zij doorkruisen de eenheid, niet zozeer van de begroting (dat ook wel; het komt echter op de tweede plaats), maar van het beleid. De Minister doet hier waarschijnlijk op als hij in de Miljoenennota zegt, dat fondsen zo hun bezwaren meebrengen. Hij is dus node over deze bezwaren heen-gestapt. Als ik het goed zie is de prikkel, die hem over de hindernis heeft heen-geholpen geen andere dan de wens, extra-inkomsten te kunnen incasseren in de vorm van weggelden. Zo ergens, dan komt hier de wens aan het licht, de retributie tot een wezenlijker onderdeel van het financiële beleid te maken. Doch daarmee wordt de beleidsvrijheid, in casu het afweden van uitgaven en het stellen van prioriteiten, ingeperkt ⁶⁾.

Conclusie.

Bovenstaande aantekeningen schilderen de begroting 1965- op een andere wijze af dan de Miljoenennota het doet. In dat staatsstuk komt de omvang van de publieke sector naar voren als een doelbewust binnen haar eigen ruimte gehouden grootheid, die optimaal past in een structuur- en conjunctuurbeleid. Maar die visie is beïnvloed door rekentechnieken, die rijkelijk veel willen bewijzen. In feite drijft de overheidshuishouding met het inflatoir gezwollen nationaal inkomen mee, zij versnelt de kringloop door een begrotings-tekort en oefent alleen enige conjuncturele tegendruk uit door de progressiefactor. En deze factor wil de regering nu juist neutraliseren. Om dit verlies aan macro-economisch automatisme goed te maken wordt nu een aanloop genomen in de richting van meer retributies en bijdragen, die o.a. het voordeel hebben, de pressiegroepen binnen de perken te houden, maar waarvan verschillende bezwaren kleven. In haar consequentie leiden dergelijke oplossingen ertoe, dat het budgetmechanisme deels wordt vervangen door het marktmechanisme en dat de speelruimte voor een doelbewust eigen beleid van de overheid wordt verkleind. Er ligt enige troost in het feit, dat dat beleid nu ook niet zo heel doelbewust en zo heel eigen is; maar die troost is schraal.

Groningen.

J. PEN.

over 65 jaar pensioen

Veiligheid vanaf het eerste levensjaar. Zo lang mogelijk zullen de ouders zelf het jonge leven beschermen. Door al vroeg maatregelen te nemen voor later, kunnen zij voor een blijvende financiële bescherming zorg dragen - voor een mensenleven lang. Deze veiligheid kunt ook U verkrijgen wanneer U zich laat adviseren door R. Mees & Zoonen Assurantiën. Als oudste makelaarsfirma in Nederland - werkzaam sinds 1720 - beschikken zij over een schat aan ervaring. Zij kunnen objectief beoordelen welke vorm van verzekering in Uw geval de meest geschikte is, zorgen voor de nodige aanpassingen en wijzigingen, kortom Uw belangen volledig behartigen.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingén - Alblasserdam - Spijkenisse

⁶⁾ Een theoretisch punt: onder een stelsel van retributies of bijdragen kan het beleid minder goed op de toekomst worden gericht dan onder een werkelijk budgettair beleid. Het punt is vooral zo academisch, omdat wij in Nederland, wel verre van een beleid te voeren dat op het verkeer in het jaar 2000 is gericht, aanhinken achter de griezelige groei van het autopark; het is niet eens ondenkbaar, dat het met een zelfdekkend wegenfonds beter zal gaan. Ook hieruit blijkt, dat onze overheden meer geleid en geduwd worden dan wij soms voorgeven.

Het jaar 1965 in de glazen bol

Het is aan geen twijfel onderhevig dat ditmaal met meer dan gewone belangstelling naar de verkenning van het Centraal Planbureau is uitgekeken. Het is ook buiten kijf dat zij die de economische ontwikkeling op de voet trachten te volgen wel zo ongeveer vooraf wisten wat de strekking van het stuk zou zijn. In tegenstelling tot de vorige maal is er op de publikatie van het stuk geen loonpolitieke storm gevolgd. Dat is, zo menen wij, vooral te danken aan het feit dat de samenstellers uit het verleden lering hebben getrokken. Er is niet van één aanbevolen veronderstelling voor de loonontwikkeling uitgegaan doch van twee alternatieven. In de tweede plaats is de formulering wat gelukkiger uitgevallen. We kunnen ons voorstellen dat de meer wetenschappelijk dan politiek gerichte samenstellers wat moeite hadden om te verwerken, dat formuleringen politiek gevoelig kunnen zijn. Kennelijk heeft men daar thans meer begrip voor kunnen opbrengen.

Blik over de grens.

De verkenning begint zoals gebruikelijk is met een blik over de grens. Uit dat overzicht kunnen we drie feiten halen die voor onze economie van grote betekenis zijn. In de eerste plaats de pogingen om binnen de E.E.G. een dam op te werpen tegen de hardnekkige inflatie, in welk proces de verschillende overheden allerm minst onschuldig staan. We kunnen daaruit concluderen dat de E.E.G. een uiterst nuttige functie heeft en het wenselijk is dat haar gezag op het punt van de coördinatie der verschillende economisch-politieke instrumenten wordt versterkt. We kunnen ook vaststellen dat bij voortgaande inflatie op Europees niveau het effect van de recente sterke loonstijging wordt afgezwakt. Wanneer men deze loonstijging als een noodzakelijke structurele of fundamentele aanpassing ziet dan is die effectverzwakking niet gunstig.

Een tweede feit is het tekort van maar liefst f. 4 mrd. op de lopende rekening van de Italiaanse betalingsbalans over de periode van januari 1963 tot en met maart 1964. Het werpt een scherp licht op het tekort dat voor ons land wordt verwacht. Wij blijven matig in onze zonden. Die gedachte wordt versterkt wanneer we het derde feit signaleren: Duitsland kweekt nog steeds belangrijke overschotten. Ten dele zijn die te danken aan inflatie elders. Men ontkomt echter niet aan de indruk dat er nog iets schort aan de fundamentele evenwichten tussen de verschillende landen. De situatie-ad-fundum blijft bijzonder duister. Het is daarom niet gerechtvaardigd al te hard van stapel te lopen bij onze pogingen het schip van onze economie een rechte koers te laten lopen. Een kompas ontbreekt eigenlijk.

Het Planbureau signaleert een toeneming van de wereldhandel in 1964 met 11 pCt. en verwacht voor 1965 een stijging met 8 pCt. We zouden kunnen zeggen dat we wat de wereldvraag naar onze produkten betreft vrij goed zitten. Als we uit het buitenlands overzicht een conclusie willen trekken — zij het ook met een slag om de arm — dan is het wel deze, dat het internationaal klimaat voor onze economische expansie in de toekomst niet ongunstig is.

Het jaar 1964.

Wat opvalt, doch geen verrassing is, is dat voor het lopende jaar nog geen ontspanning op de arbeidsmarkt in zicht is. De arbeidsreserve heeft een record-minimum van 30.000 bereikt, terwijl het aantal openstaande aanvragen maar liefst op 130.000 ligt. De arbeidsproductiviteit steeg met ruim 4,5 en het bruto nationaal produkt met 5,5 pCt. De totale loonstijging beliep 15 pCt. met een onzekerheidsmarge van 1 à 2 pCt. naar beide kanten. Een sterk zwevend loonniveau dus, waar nog nauwelijks een nieuw loontouw aan vast te knopen valt. Met een uiterste onzekerheidsmarge van 4 pCt. worden de alternatieven, waarover hieronder, wel wat schimmig.

Houden we 15 pCt. aan dan resteert na aftrek van de stijging der arbeidsproductiviteit een stijging der loonkosten met 10 pCt., tegen 7 pCt. in 1963. De stijging van de kosten van levensonderhoud staat op 6 pCt. en die van het consumptieprijspeil op 6,5 pCt., zodat de reële loonstijging op jaarbasis op 8,5 à 9 pCt. komt. Daar de arbeidsproductiviteit met 4,5 pCt. vermeerderde, hebben de werknemers ruim 4 pCt. uit anderen hoofde ontvangen. Dit impliceert een verdere toeneming van het werknemersaandeel.

Gelet op de loonontwikkeling is het opmerkelijk dat het consumptievolume met 6 pCt. nauwelijks sterker steeg dan het bruto nationaal produkt, waarvan de stijging immers 5,5 pCt. beliep. *Men kan dus niet zeggen dat de loonoperatie gepaard ging met een overmatige stijging van de particuliere consumptieve bestedingen. Geheel anders is het gesteld met de investeringen in bedrijven in vaste activa.* Daarvan steeg het volume maar liefst met 13 pCt. Gelet op het feit dat de stijging de laatste jaren toch al sterk was, spreekt dit cijfer boekdelen voor hem die het oog richt op het verwachte betalingsbalanstekort. Voegen we daar de 15 pCt. toeneming van de overheidsinvesteringen aan toe dan kunnen we niet onder de conclusie uit dat het algemene investeringsniveau in 1964 excessief hoog ligt. Kijken we naar de ander van de beroemde tweeling „sparen en investeren”, dan merken we op dat de spaarquote met 18 slechts een half procent beneden het niveau van 1963 ligt. Ook dat is niet mis te verstaan.

Gelet op het voorgaande verbaast het ons niet dat voor 1964 een tekort op de lopende rekening wordt becijferd van f. 1,25 mrd. Dit dan ondanks het feit, dat het exportvolume, niet gehinderd door de loonkostenstijging, met 11 pCt. steeg. Wel staat daar enige ruilvoetverslechtering tegenover. Een en ander wekt de nieuwsgierigheid naar de verwachtingen, hoe voorlopig ook, voor 1965.

Het jaar 1965.

Het verwondert ons niet dat het Centraal Planbureau over de loonontwikkeling nog geen verstandig woord weet te zeggen. Door overloop enz. zal de loonstijging tenminste 4 pCt. bedragen. Dit minimum is het ene alternatief waar van uit wordt gegaan. Het andere is een stijging met 6 pCt., hetgeen betekent een contractsverbetering gemiddeld en op jaarbasis van 2 pCt., geen percentage dat indrukwekkend is. Wat wel weer opvalt

is dat de lonen in de overheidssector, evenals in 1964, sterker zullen stijgen ingevolge de denivellering en wel met 4 pCt. extra.

Interessant is de prognose van de bestedingen. Het particuliere consumptievolume zou 0,5 tot 1,5 pCt. en het particuliere investeringsvolume in het geheel niet stijgen. Een vrij belangrijke daling van de investeringen in bedrijfs-outillage zou gecompenseerd worden door de stijging van de investeringen in gebouwen. Daar komt de stijging van de bouwkosten nog bij wanneer men het nominale cijfer wil hebben. Ruwweg kunnen we zeggen dat zowel de particuliere consumptie-uitgaven als de particuliere investeringen naar volume een pas op de plaats zullen maken, met als gevolg dat het tekort op de lopende rekening vrijwel zal zijn weggewerkt, wèlk alternatief men ook als uitgangspunt voor de berekening neemt. *Dit zou op zichzelf een fraai resultaat zijn, ware het niet* — en helaas verzuimt het Centraal Planbureau dit scherp te signaleren — *dat in het verleden, ook zoals we reeds zagen in 1964, de investeringen sterker zijn gestegen. Er heeft dus een fundamentele verschuiving plaats.*

Voor zover het overheidsinvesteringen betreft kan men daar positief tegenover staan, al willen we hier niet voor een dogmaticus versleten worden. Kritisch staan we tegenover de niveauverhoging van de particuliere investeringen. Onze gedachten gaan daarbij uit naar de versterkte bouwactiviteit. Wellicht moeten we nationaal de keuze maken van een verschuiving der bestedingen naar de bouwmarkt. Gelet op de woningnood is daar veel voor te zeggen. Gelet op de voortgaande prijsstijging in de bouwsector beginnen twijfels te rijzen. Het zou van betekenis zijn indien de rol van de bouwconomie in onze nationale economie eens goed zou worden doorgelicht. Hopelijk laat een sectorsgewijze prognose voor deze zo uiterst belangrijke bedrijfstak niet lang op zich wachten.

Samenvatting.

Volgen we het Centraal Planbureau in zijn samenvatting dan moeten we vaststellen dat 1965 waarschijnlijk een keerpunt zal brengen ten goede op de betalingsbalans en — zij het met mate — op de arbeidsmarkt. Ook de bedrijfsinvesteringen zullen door een keerpunt heen lopen. Gelet op het uiterst hoge niveau dat in de loop van de tijd, ook in 1964, is bereikt, wekt dat geen treurnis. De daaraan verbonden instabiliteit echter wèl. Een grote onzekerheid vormt het exportvolume in 1965. Als altijd ligt daar de kern van de zaak. Voor 1965 verwacht het Planbureau een stijging van 12 tot 13 pCt. Onzeker is het effect van de loonkostenstijging op onze concurrentiepositie. Het zit er echter nog niet in dat dit effect desastreus is. Een percentage van 10 of meer is nog altijd heel redelijk. *Terecht merkt het Planbureau op dat een sterkere stijging van het*

exportvolume tot een eerder herstel van de betalingsbalans zal leiden, maar ook tot minder ontspanning op de arbeidsmarkt. Bij de veronderstelde stijging van 12 à 13 pCt. is die ontspanning beperkt tot de omvang van 15.000 man. Ook geen indrukwekkend cijfer.

Dit voert ons direct terug tot de uitgangsveronderstellingen van de beide alternatieven. Wat ons allereerst van het hart moet is dat het Centraal Planbureau niet signaleert, dat bij minder ontspanning op de arbeidsmarkt als gevolg van bijv. een sterkere stijging van de export, de zwarte loonvorming weer nieuwe kansen heeft indien men poogt een restrictief beleid te voeren.

De loonoperatie heeft minder effect op de betalingsbalans dan we geneigd zouden zijn te denken. Van een overmatige consumptiestijging is duidelijk geen sprake. Kennelijk speelt hier de belastingstructuur een matigende rol.

Houden we dat vast dan rijst dit politieke beeld voor onze ogen op: allereerst een activering van de bouwactiviteit met het duidelijke risico van overactivering en daarna, zodra de conjunctuur dat zou toelaten — dat zit er ook nog niet duidelijk in — een belastingverlaging. Beide zaken concurreren heftig. Vandaar niet beide tegelijk doch na elkaar. Het beleid is derhalve wel op een kunststukje gericht.

Een risico dat echter niet genomen kan worden is een opleving van de zwarte loonvorming. Dat zit er duidelijker in. Tussen de onzekerheid van de loonstijging en die van de exportstijging ligt een duidelijk verband. Naarmate de export sterker stijgt zal de opwaartse druk op de lonen groter zijn. Welnu, die relatie is in het verleden te veel verwaarloosd, een verwaarlozing die brede kringen tot het inzicht bracht dat een loonaanpassing-gewenst leek. Die zelfde relatie zal in de nabije toekomst duidelijk maken of die loonaanpassing geslaagd is. Het voert als vanzelf tot de gedachte dat een soepel loonbeleid, aangepast aan de ontwikkeling van de arbeidsmarkt, meer uitzicht biedt dan een beleid, dat vooropgesteld restrictief is en geobsedeerd is door de betalingsbalans.

Het Planbureau gaat ook nauwelijks in op het restrictieve monetaire beleid. Ook hier dreigt de betalingsbalans een korte-termijn-obsessie te worden, zonder een evenwichtige aandachtverdeling over zaken die op korte termijn en zaken die op lange termijn gewicht hebben. Het lijkt een verstandig beleid te zijn een tekort zo snel mogelijk weg te werken. De deviezenreserve heeft echter de functie om fluctuaties op te vangen. Het kan verstandig zijn op deze dobber iets langer te blijven drijven in het belang van een voortgezette groei van onze economie. Een overheid die vooral de groei van de bouwcapaciteit — terecht overigens — een groot gewicht toekent, zou daar rustig eens bij stil kunnen blijven staan.

Enschede.

W. HESSEL.

Beleg modern
beleg in

InterUnie

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617. Den Haag

(I. M.)

West-Europa op het slappe koord

Wanneer de conjunctuurbeweging — die in de verschillende landen van de Westerse wereld geenszins een evenwichtig verloop behoeft te hebben — zich toespitst in een overbesteding in sommige landen, terwijl elders de spanningen nog niet hun top hebben bereikt, is er kans op grote onevenwichtigheden in het internationaal handelsverkeer. Zo vertoonden de betalingsbalansen van verschillende Europese staten in 1963 en het begin van 1964 grote overschotten en tekorten zowel op de lopende als op de totale rekening.

Deze tekorten zijn enerzijds uitvloeisel van een ontwikkeling die het inkomen negatief beïnvloedt, namelijk het bereiken van de capaciteitsgrenzen en het tegenvallen van de buitenlandse vraag.

Anderzijds waren zij oorzaak van een liquiditeitsverkrapping en daarmee van een afremming van de private investeringen en van een vertraging van de produktie; in een aantal gevallen hebben de betreffende autoriteiten zich genoopt gevoeld dit effect nog te versterken door het voeren van een kredietpolitiek.

De kille wind uit Zuid-Europa.

De moeilijkheden zijn het eerst opgetreden in Italië, waar ook de verslechtering van de betalingsbalans de ernstigste vormen heeft aangenomen. Het tekort op de Italiaanse lopende rekening dat in 1963 reeds ca. f. 2 $\frac{1}{4}$ mrd. had bedragen, vertoonde in het eerste kwartaal 1964 opnieuw een groot tekort (f. 1 $\frac{3}{4}$ mrd.) dat maar gedeeltelijk uit seizoensfactoren kon worden verklaard. Sinds september vorig jaar vertoont de industriële produktie geen stijging meer. De Italiaanse overheid, belemmerd door de kabinet-crisis, heeft eerst in februari krachtige maatregelen kunnen nemen, die hun vorm vonden in een verhoging van de omzetbelasting op luxe goederen (w.o. auto's en benzine) en in een verscherping van het monetaire beleid.

In het tweede kwartaal heeft de betalingsbalans zich vrij onverwacht hersteld. In de consumptieve sfeer hebben de recente maatregelen hierop reeds invloed gehad. Niettemin hadden vele bedrijven ook zonder deze maatregelen hun investeringen moeten uitstellen en tot het afstoten van arbeidskrachten moeten overgaan.

Algemeen is men van mening dat daarmee een periode van economische teruggang is ingeluid. Een omvangrijke internationale kredietverlening op korte termijn aan Italië heeft kunnen voorkomen dat de in de periode van overbesteding opgetreden kapitaalvlucht een ongerechtvaardigde valutacrisis heeft veroorzaakt.

In Frankrijk is de overheid reeds in 1963 overgegaan tot het nemen van prijsstabilisatiemaatregelen. Langs twee wegen heeft deze politiek invloed gehad op de investeringen van private bedrijven. Allereerst heeft het welslagen van het prijsbeleid de al sinds vorige zomer opgetreden verslechtering van de betalingsbalans verscherpt en zo de liquiditeitspositie van het bedrijfsleven verzwakt; daarnaast werden ook rechtstreeks de winsten gedrukt. Evenals in Italië is de industriële produktie sinds enige tijd niet meer toegenomen. De Franse autoriteiten voeren naast het prijsbeleid een restrictieve kredietpolitiek, en hebben bovendien het voornemen de toeneming van de overheidsuitgaven in 1965 strikt te beperken en aan de belastinginkomsten aan te passen.

Groot-Brittannië, Nederland en ook België nemen in Europa conjunctureel een middenpositie in.

In het *Verenigd Koninkrijk* is de toeneming van de industriële produktie eveneens sinds het begin van 1964 uitgebleven. Dit is hier echter minder opvallend dan op het vasteland, waar men aan forse stijgingstempes gewend is. Verontrustender zijn de tekorten op de lopende rekening die zich sinds enige maanden voordoen. Dit klemt temeer daar de autoriteiten te Londen gauw geneigd zijn het belang van een snelle binnenlandse ontwikkeling achter te stellen bij de internationale functie van het pond. Vooralsnog wijst de Britse politiek niet in deze richting.

In Nederland is sinds enige maanden ook een krapte aan liquiditeiten opgetreden. De betalingsbalans heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld. In herinnering zij gebracht dat de overbesteding haar oorzaak had gevonden in de loonontploffing van het najaar van 1963 en in een sterke stijging van de investeringen. De compenserende overheidsmaatregelen (uitstel van overheidsinvesteringen en kredietcontrole) zijn op tijd genomen, voordat de betalingsbalanstekorten enige omvang hadden aangenomen. In het algemeen kan succes aan deze politiek niet worden ontzegd: de overbesteding schijnt beperkt te zullen blijven. Thans wordt gewacht op de natuurlijke aanpassing van de bestedingen, die zich in Italië reeds heeft voorgedaan en die zich in Frankrijk nog bezig is te voltrekken.

België is het enige land dat sinds de oorlog gedurig met enige onderbezetting te kampen heeft gehad; thans zijn voor deze zorg andere in de plaats gekomen, namelijk die welke een overspanning van de economie met zich brengen. Een versnelde loonstijging dreigt nu oorzaak te worden van een overbesteding in 1965.

Het land, dat de betalingsbalanstekorten van de andere landen grotendeels heeft opgevangen, is *West-Duitsland* geweest. De overschotten op de lopende rekening van de Bondsrepubliek zijn al sinds jaren exorbitant groot. In 1963 bedroeg het surplus ca. f. 4,5 mrd. Het is niet te verwachten dat het overschot van 1964 belangrijk groter zal zijn. De prijsstijgingen zijn naar verhouding matig geweest. In de komende maanden moet echter ook in Duitsland met een versnelde bestedingsontwikkeling gerekend worden, waardoor in 1965 het overschot waarschijnlijk zal teruglopen. De ontspanning die zich naar verwachting in de rest van Europa zal voordoen, zal hierop mede van invloed zijn.

Betrekkingen buiten Europa.

Dankzij de expansieve politiek van de Kennedy-Johnson-regering waartoe onder meer de belastinghervorming moet worden gerekend, blijft in de *Verenigde Staten* de produktiestijging voortduren. Ook voor 1964 mag in de V.S. op een toeneming van de private investeringen worden gerekend, en wel ter grootte van 10 tot 15 pCt. Bij de huidige verstrengeling van de *Canadese* economie met die van de V.S. kan daar niet van een eigen conjunctuur worden gesproken; ook hier stijgt dus de produktie en nemen de investeringen sterk toe (1964: ca. 20 pCt.). De hogere prijsontwikkeling in Noord-Amerika tendert het structureel verschil in prijspeil met West-Europa recht te trekken ten gunste van de Amerikaanse concurrentiepositie; de

invloed op de betalingsbalansen van beide landen zal niet kunnen uitblijven. Vooral voor de V.S. zal dit een uiterst welkome compensatie opleveren voor de zware lasten op de kapitaalrekening.

Elke verslechtering van de betalingsbalanspositie van Europa vindt, behoudens de invloed op de Amerikaanse rekening, haar natuurlijke tegenpost in de positie van de rest van de wereld. Dit zijn voor het grootste deel *ontwikkelingslanden*. De gezamenlijke reserves van deze landen vertonen inderdaad een belangrijke stijging in de loop van 1963, namelijk met ca. \$ 1,5 mrd. Intussen zijn de prijzen van de grondstoffen niet onbelangrijk opgelopen; de invloed hiervan strekt zich, behalve over 1963, ook uit over 1964, zodat aangenomen moet worden dat de inkomsten van de ontwikkelingslanden zich over 1964 gunstig zullen hebben ontwikkeld.

De betalingsbalansmoeilijkheden in Europa mogen dus wegens hun invloed in het niet geïndustrialiseerde deel van de wereld niet alleen negatief beoordeeld worden.

De loon- en prijsstijgingen; maatregelen tegen de inflatie.

De Europese Commissie heeft zeer terecht de bestrijding van de inflatie in Europa een zaak van de hoogste urgentie genoemd. De loonstijgingen in de industrie overtreffen in Europa regelmatig de produktiviteit met ca. 5 pCt.; bij voldoende vraag, zoals dit over de afgelopen drie jaar in de E.E.G. het geval was, vonden deze kostenstijgingen hun uitweg in de prijzen. In Frankrijk en Italië waren de prijsstijgingen het sterkst.

In feite hangen beide verschijnselen, prijsstijgingen en betalingsbalanstekorten, samen met het feit dat de productiecapaciteit de bestedingsontwikkeling niet heeft kunnen volgen. De natuurlijke tegenmaatregel voor beide verschijnselen is, voor zover de produktie niet kan worden opgevoerd, een politiek die de bestedingen remt, i.c. verlaging van de overheidsbestedingen, belastingverhoging, en eventueel kredietbeperking. Al deze maatregelen worden door de E.E.G.-commissie en -raad voorgestaan. Op twee bedenkingen moet echter worden gewezen.

Bedenking I. Naast prijsstabiliteit is de economische

politiek ook gericht op een hoge economische groei. Deze beide doelstellingen zijn echter, zeker onder de huidige omstandigheden waar wij gewend zijn aan loonstijgingen van 5 tot 10 pCt. per jaar, moeilijk samen te verwezenlijken.

Bedenking II. Wanneer de ontwikkelde landen hun hulpverlenende taak in een arme wereld ernstig nemen, kunnen zij de economisch-politieke doelstelling van evenwicht op de betalingsbalans moeilijk interpreteren als het vermijden van tekorten op de lopende rekening. Elk overschot hier betekent immers een tekort elders. Weliswaar is het duidelijk dat niet evenwicht op de lopende, doch slechts evenwicht op de totale (dus lopende plus kapitaal-) rekening criterium kan zijn, niettemin mag dit nooit aanleiding zijn de ontwikkelingslanden de mogelijkheid te ontnemen hun lopende rekening in evenwicht te krijgen en zo hun eigen problemen op te lossen. Hulp is goed, handel is beter.

Vooruitzichten.

Wanneer er zich in Europa verdere prijsstijgingen zullen voordoen, zal dat voor niemand een verrassing behoeven te zijn. De loonstijgingen kunnen niet onmiddellijk worden afgeremd: meestal tracht de vakbeweging op het eind van de hausse haar laatste kans nog waar te nemen. Wanneer de produktie dan vertraagt, zullen de kostenstijgingen de prijzen omhoogstuwen. Deze invloed wordt thans nog versterkt door de stijging van de grondstoffenprijzen. Slechts de goede oogst van dit jaar kan enige compensatie geven.

Het is niet te hopen dat de recessie, die thans in Italië en Frankrijk begonnen is, na Nederland, Engeland en België te hebben geïnfecteerd, pas in Duitsland zal worden gekeerd. In Italië en Frankrijk wordt reeds korter gewerkt en vallen reeds ontslagen. Leeft straks, na een verdere ontspanning op de arbeidsmarkt, de produktie weer op, dan is het mogelijk dat de loonontwikkeling voldoende is vertraagd om de stijging van de loonkosten per eenheid produkt belangrijk te verminderen. Er moet ernstig rekening mee worden gehouden dat in de naaste toekomst de ver-

(I. M.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

sterkte concurrentiekracht van Italië en Frankrijk zich zal doen gevoelen in die landen die de druk op de bestedingen nog bezig zijn te verwerken. Daarom is het de vraag of de vakbeweging in die landen er goed aan doet met nieuwe looneisen te komen.

Voor het Verenigd Koninkrijk is het moeilijk, vlak voor de verkiezingen, verwachtingen uit te spreken over de toekomstige economische politiek. Wel is door de heer Maudling aangegeven dat op dit ogenblik niet gedacht wordt over een beperking van de binnenlandse vraag. Zou een expansieve politiek gevoerd worden, dan behoeven de loonkostenstijgingen de Britse concurrentiepositie niet te verzwakken, omdat een eventuele produktieverhoging de stijging in de kosten per eenheid produkt kan teniet doen. Wil een dergelijke politiek slagen, dan zijn naast de maatregelen aan de vraagzijde, ook produktiviteitsbevorderende maatregelen onmisbaar. Bij de huidige betalingsbalansontwikkeling zou een dergelijk beleid betekenen, dat in het buitenland geleend zou moeten worden, of dat rechtstreeks in de handel zou moeten worden ingegrepen.

Gedane zaken; nieuwe mogelijkheden.

In het bovenstaande is geschetst hoe de min of meer geslaagde actie tegen de overbesteding en de inflatie in een aantal landen ten koste is gegaan van de produktiestijging, terwijl zij ook de investeringen niet onberoerd heeft gelaten. Had deze ontwikkeling verzacht of voorkomen kunnen worden door tijdige en juist gedoseerde maatregelen?

Uit het voorgaande is wel gebleken dat de te snelle loonontwikkeling bij de „Latijnse Zusters” de belangrijkste motor is geweest van de overbesteding. De Italiaanse regering kan echter moeilijk kwalijk genomen worden dat zij, na de moeizaam tot stand gekomen opening naar links, niet onmiddellijk de politieke stabiliteit van het land weer in gevaar heeft gebracht door te streven naar economisch evenwicht. Ernstiger is dat de vaster gezadelde Franse regering geen kans heeft gezien de loonstijging te beteugelen.

Achteraf gezien moet het betreurd worden dat de Europese Commissie niet eerder op bestrijding van de inflatie heeft aangedrongen. Wel had zij reeds begin 1963 op het probleem gewezen, doch de vrees voor een recessie die in het najaar van 1962 mede door een aantal vooraanstaande economen werd voorzien, heeft haar er toen vermoedelijk van weerhouden maatregelen tegen een overbesteding voor te stellen.

Hoe dan ook, de beperkende politiek is te laat gekomen en wordt, nu een recessie werkelijkheid wordt, waarschijnlijk te zwaar gedoseerd. Erger kan worden voorkomen door, waar mogelijk, de loonstijgingen in de hand te houden. De nog voortdurende expansie in Duitsland kan de produktie in Italië en Frankrijk nieuwe impulsen geven. Een licht expansieve overheidsbeleid waar de omslag zich reeds heeft voltrokken kan meehelpen de groei in de produktie te herstellen.

's-Gravenhage.

A. H. Q. M. MERKIES.
D. VAN DER WERF.

Prognoses betreffende de toeneming van het aantal personenauto's

In februari 1960 verscheen in „Economisch-Statistische Berichten” een artikel van Drs. L. Becker over de te verwachten groei van het Nederlandse personenautopark. Dit artikel eindigde met: „Moge dit artikel aanleiding zijn de gedachtenwisseling over dit onderwerp te heropenen”. Wellicht mede doordat Beckers verwachtingen voor 1970, vergeleken bij de toen bekende prognoses, uitzonderlijk hoog waren, is zijn wens in vervulling gegaan. Bovendien heeft waarschijnlijk dat artikel ertoe geleid dat anderen ook een prognose hebben opgesteld; zo verschenen in 1961 in „E.-S.B.” die van Bussink en die van Geerlings.

Het is allerminst onze bedoeling — dit zij met nadruk gesteld — de gemaakte prognoses of de daaraan ten grondslag gelegen hebbende methoden te kritiseren. Maar we zijn thans weer enige jaren verder en het leek ons interessant om eens na te gaan wat er op dit gebied bestaat en in hoeverre reeds nu al iets te zeggen valt over de juistheid van de destijds geuite verwachtingen. Hierbij moet men er uiteraard rekening mee houden, dat de opstellers der meest recente prognoses de beschikking hadden over meer en beter bruikbare gegevens dan bijv. het Nederlandsch Economisch Instituut in 1947 had. Ook zijn veelal verschillende methoden gebruikt en diverse veronderstellingen gemaakt. Wij zijn in het kader van dit artikel hier-

aan bewust voorbij gegaan en hebben alleen de einduitkomsten vermeld.

Tabel 1 geeft een overzicht van een aantal prognoses voor Nederland, die na 1945 zijn gemaakt. Indien een prognose een maximum- en een minimumaantal aangaf, hebben wij het gemiddelde overgenomen. De nummers van de in tabel 1 vermelde prognoses corresponderen met die in de grafiek, waarin bovendien de werkelijke aantallen zijn weergegeven. Zowel in tabel 1 als in de grafiek is het werkelijke aantal personenauto's voor 1963 het voorlopige en voor 1964 het geschatte. Uitsluitend en alleen ter wille van de overzichtelijkheid hebben wij in de grafiek de trend 1962/1963/1964 doorgetrokken, doch geheel vrijblijvend en zonder enige pretentie.

Becker heeft bij zijn prognose voor Nederland ook een overzicht gegeven van enige prognoses voor West-Duitsland, opgesteld door het „Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung” in Essen; zij zijn door ons overgenomen in tabel 2. Wij vermelden daarbij slechts dat het personenautopark van de Duitse Bondsrepubliek per 1 juli 1962 uit 6.134.252 stuks bestond.

De methode, die Becker voor zijn Nederlandse prognoses heeft ontwikkeld, heeft hij ook toegepast op de overige landen van de E.E.G. In tabel 3 herhalen wij deze gegevens en hebben daaraan toegevoegd de werkelijke cijfers van 1962.

TABEL 1.

Prognoses omtrent het personenautopark in Nederland

no.	Prognose opgesteld door:	in:	Prognose		Werkelijkheid	
			aantal	jaar	aantal	jaar
1	Nederlandsch Economisch Instituut	1947	100.000	1951	139.000	1951
2	Ir. van Gils, directeur Rijkswaterstaat	1953	700.000 a)	1970	730.000	1962
3	Rijkswaterstaat	1956	602.000 a)	1970	615.500	1961
4	J. B. Th. Hugenholtz, directeur Circuit van Zandvoort	1957	861.840	1963	866.500	1963
5	idem	1957	1.000.000	1972	1.000.000	1964
6	Centraal Overleg Wegverkeers- en vervoersorganisaties	1957	636.000	1970	730.000	1962
7	Ned. Maatschappij voor Nijverheid en Handel	1959	785.000	1970	866.500	1963
8	Dr. L. Becker	1960	842.000	1964	866.500	1963
9	idem	1960	1.570.000	1970		
10	A. Zewuster	1960	1.000.000	1967	1.000.000	1964
11	Dr. J. D. Bussink	1961	714.000	1964	730.000	1962
12	idem	1961	992.000	1970	1.000.000	1964
13	Dr. J. W. H. Geerlings	1961	750.000	1964	1.000.000	1964
14	idem	1961	1.186.000	1970		
15	S. de Jong	1963	2.300.000	1970		
16	ANWB	1963	2.000.000	1970		

a) Ieder motorrijtuig op meer dan twee wielen, dus inclusief vrachtauto's, autobussen enz.

Bronvermelding der prognoses:

- „De groei van het aantal personenauto's in Nederland" in „Economisch-Statistisch Kwartaalbericht", september 1947, blz. 58.
- J. F. L. van Gils: „Het wegverkeer in Nederland en zijn mogelijke toekomstige ontwikkeling", Hoofdstuk II van het boek „Weg en Verkeer", Amsterdam z.j., blz. 30.
- „De toekomstige ontwikkeling van het autoverkeer en het aantal automobielen in Nederland", Rapport van de Dienst Verkeersonderzoek van de Rijkswaterstaat, 's-Gravenhage 1956.
- J. B. Th. Hugenholtz: „Toekomst en planning van het wegverkeer", Amsterdam 1957, blz. 11.

6. „De lasten op het motorwegverkeer en de uitgaven ten behoeve van dat verkeer — Prognose 1954/1970", Centraal Overleg Wegverkeers- en vervoersorganisaties, 's-Gravenhage z.j., blz. 10.

7. „Verkeer en Welvaart", Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Haarlem 1959, blz. 20.

8/9. L. Becker: „De te verwachten groei van het Nederlandse personenautopark" in „Economisch-Statistische Berichten" van 24 februari 1960, blz. 215.

10. A. Zewuster: „Een miljoen auto's in 1967", Advertentiebedrijf N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam 1960, blz. 12.

11/12. J. D. Bussink: „Geen verdrievoudiging, doch verdubbeling van het aantal personenauto's" in „Economisch-Statistische Berichten" van 11 januari 1961, blz. 29.

13/14. J. W. H. Geerlings: „De groei van het Nederlandse personenautopark tot 1970" in „Economisch-Statistische Berichten" van 29 maart 1961, blz. 334.

15. S. de Jong: „Het toekomstig autobezit" in „R.A.I." (Orgaan van de Nederlandse Vereniging „De Rijwielen- en Automobielen-Industrie"), 15 oktober 1963, blz. 366 en 1 november 1963, blz. 381.

16. Koninklijke Nederlandsche Toeristenbond ANWB, Jaaroverzicht 1963.

TABEL 2.

Prognoses voor West-Duitsland

Datum opstelling prognose	Jaar waarop de prognose betrekking heeft	Verwacht aantal personenauto's
Oktober 1955	1960	2,6 mln.
idem	1965	ca. 3,0 mln.
Januari 1956	1960	ca. 2,9 mln.
idem	1965	ca. 3,3 mln.
Januari 1957	1960	ca. 4,0 mln.
idem	1967	5,5 à 7,0 mln.
Maart 1959	1967	ca. 6,2 mln.

De relatieve positie van Nederland.

Vaak wordt de dichtheid van het aantal personenauto's weergegeven in relatie tot het aantal inwoners. Soms het aantal personenauto's per 1.000 inwoners, soms het aantal inwoners per personenauto. Het bezwaar dat wij hiertegen hebben, berust op het feit, dat geen rekening wordt gehouden met de grootte van het land, resp. de

TABEL 3.

De verwachtingen t.a.v. het personenautopark in de E.E.G.-landen

Land	Autopark per 1 januari 1958	Verwacht autopark per 1 januari 1964		Verwacht autopark per 1 januari 1970		Autopark in 1962
		bij C = 10 pCt.	bij C = 20 pCt.	bij C = 10 pCt.	bij C = 20 pCt.	
België	616.000	1.050.000	1.220.000	1.620.000	2.070.000	915.000
West-Duitsland	2.682.000	4.880.000	5.590.000	7.940.000	10.590.000	6.134.000
Frankrijk	3.750.000	6.120.000	6.990.000	9.250.000	11.860.000	7.008.000
Italië	1.215.000	2.420.000	2.970.000	4.410.000	5.800.000	3.007.000
Nederland	403.000	790.000	890.000	1.390.000	1.760.000	730.000
Luxemburg	27.000	40.000	50.000	70.000	80.000	42.000
E.E.G.	8.693.000	15.300.000	17.710.000	24.680.000	32.160.000	17.836.000

TABEL 4.

Enkele autodichtheden van een aantal „westelijke" landen

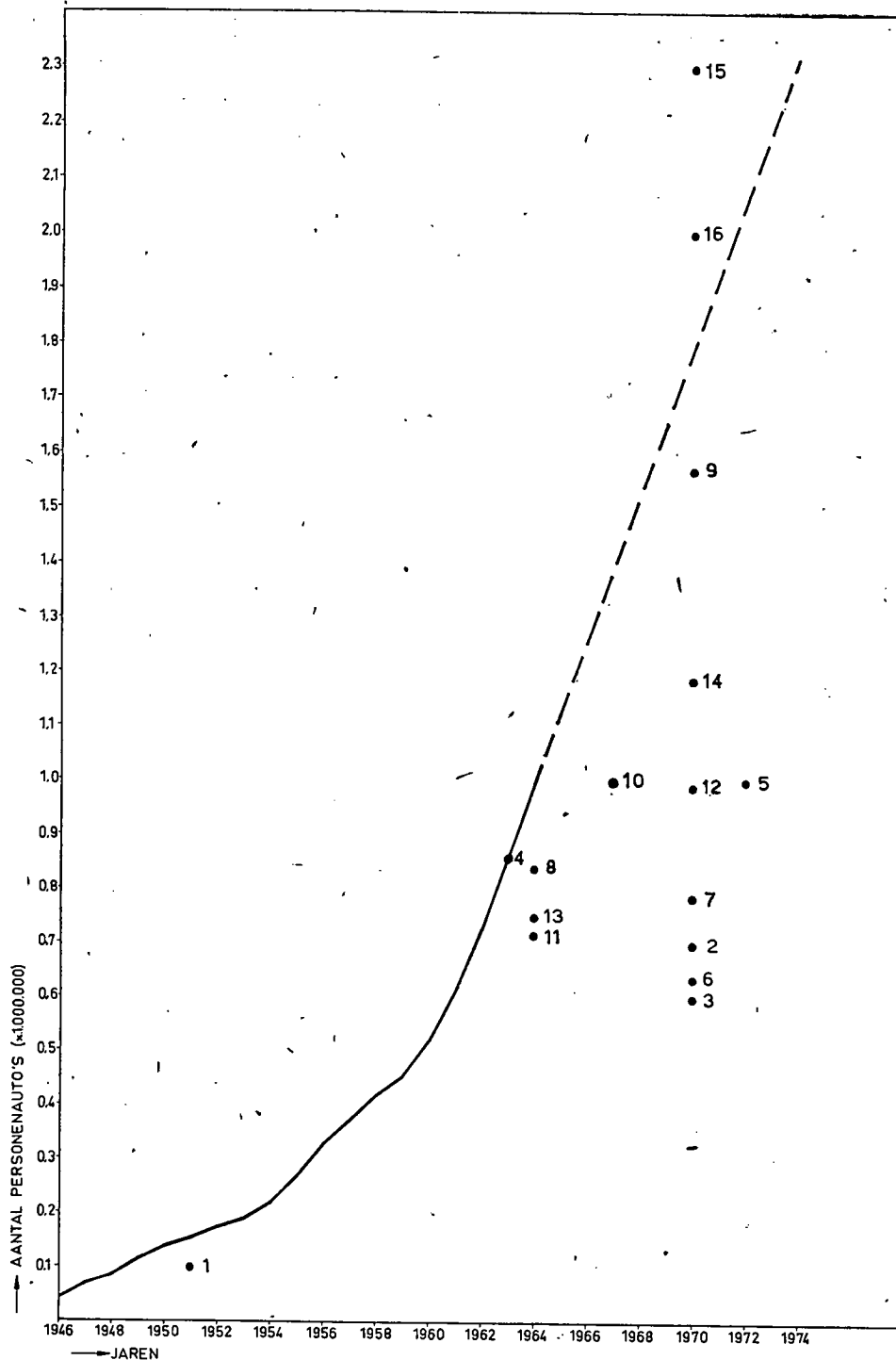
Land	Aantal personenauto's per 1.000 inwoners					Aantal inwoners per personenauto 1962	Aantal personenauto's per km ² 1962
	1 jan. 1952	1 jan. 1958	groei 1952/1958 in pCt.	1962	groei 1958/1962 in pCt.		
Nederland	15,2	36,3	139	61,8 a)	70	16,2 a)	17,8 a)
Griekenland	1,1	3,7	245	5,8 b)	57 b)	173,0 b)	0,4 b)
Oostenrijk	8,5	33,3	292	78,1	134	12,8	6,6
Italië	9,1	25,0	175	59,9	140	16,7	10,0
Finland	9,2	29,6	222	57,5	94	17,4	0,8
West-Duitsland	15,4	51,4	234	112,0	118	8,9	24,7
Noorwegen	19,9	43,3	118	87,9	103	11,4	1,0
Denemarken	28,0	61,8	121	117,7	90	8,5	12,7
Zwitserland	35,5	68,3	92	111,4	63	9,0	15,3
Luxemburg	36,7	84,9	131	130,8	54	7,6	16,0
België	37,2	68,3	84	99,2	45	10,1	30,2
Frankrijk	39,5	84,7	114	149,1	76	6,7	12,7
Zweden	43,7	114,9	163	188,3	64	5,3	3,2
Groot-Brittannië	46,4	80,4	73	126,9	58	7,9	28,6
Australië	116,5	162,5	39	196,6 b)	21 b)	5,1 b)	0,3 b)
Nieuw-Zeeland	128,9	206,2	60	220,9 b)	7 b)	4,5 b)	2,1 b)
Canada	147,5	202,1	37	228,3 b)	13 b)	4,4 b)	0,4 b)
Verenigde Staten	273,4	324,0	19	353,3	9	2,8	7,0

a) 1964 resp. 83,3; 12,0 en 24,4 (gebaseerd op 1 mln. personenauto's).

b) 1961 i.p.v. 1962.

Bron: Australië, Nieuw-Zeeland en Canada: „Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland - 1963".

Overige landen: „Annual Bulletin of Transport Statistics for Europe - 1963".

bevolkingsdichtheid. Verkeersproblemen ontstaan immers wanneer er een discrepantie bestaat tussen het aantal motorrijtuigen en de daarvoor beschikbare wegcapaciteit. De beste methode om de dichtheid van het autopark aan te geven is naar onze mening dan ook het aantal personenauto's per km weglengte. De internationale statistieken betreffende de wegnetten der verschillende landen zijn echter nog dermate onvergelijkbaar, dat dit geen reële mogelijkheid is. Als „next best” bevelen wij derhalve aan: het aantal personenauto's per km². In tabel 4 zijn de aantallen personenauto's voor 1952 en 1958 en de groei 1952/1958 ontleend aan het artikel van Becker. Wij hebben daaraan toegevoegd de overeenkomstige cijfers voor 1962, de procentuele groei 1958/1962 alsmede het aantal inwoners per personenauto en het aantal personenauto's per km².

Uit tabel 4 blijkt dat de positie van Nederland relatief gunstig is en nog grote groeimogelijkheden aanwezig zijn, indien men het aantal auto's relateert aan het inwonertal. Bezie men evenwel de laatste kolom van die tabel, dan blijkt dat de Nederlandse positie — vooral in verhouding tot landen als de Verenigde Staten, Canada e.d. — ineens zeer ongunstig is geworden. Het aantal van 17,8 personenauto's per km² heeft dan nog slechts betrekking op de gehele oppervlakte van Nederland; nemen we alleen de oppervlakte van het droge deel van ons land, dan wijzigt zich die 17,8 in een gemiddelde van 21,7 (1964: 29,7) personenauto's per km². Op diezelfde km² moeten dan ook nog gemiddeld 349 personen leven, d.w.z. wonen, werken en ontspanning zoeken.

BOEKBESPREKING

Prof. J. Johnston: *Econometric methods*. McGraw-Hill Book Company, Inc., New York 1963, 300 blz., 58 s.

De faam van wetenschapsmensen berust dikwijls op het uitnemend samenvatten van de resultaten van het speurwerk van anderen. Een dergelijk succes verdient ook Prof. Johnston met zijn onderhavige boek ten volle. „Econometric methods” is een uitgesproken *leerboek*, bestemd voor lezers met tenminste één „jaar” theoretische statistiek als basiskennis. Daarbij mag niet worden vergeten dat dit laatste allesbehalve overeenkomt met de statistische scholing, welke de econometrist in ons land gewoonlijk meekrijgt. De belangstelling voor dit boek zal dan ook vooral moeten komen van de zijde van wiskundigen/statistici en econometristen, en van hen die zich in deze richtingen specialiseren. Het bevat ongetwijfeld teveel (statistische) struikelblokken om als inleiding te kunnen dienen.

De auteur houdt er duidelijk een orthodoxe opvatting van het begrip econometrie op na: econometrie is in zijn ogen statistische analyse t.b.v. *macro*-economische modellen. Johnston distantieert zich dus min of meer van het jongste en veelbelovende toepassingsgebied, dat gelegen is in de problematiek van de individuele onderneming. Verwijzingen naar de bedrijfseconometrie — „management science” en „operations research” — zal men daarom tevergeefs in dit boek zoeken.

Dit bezwaar is in zekere zin ondergeschikt aan een meer algemeen punt van kritiek, namelijk dat hier een maximum aan statistische theorie en technieken wordt geboden tegen een minimum aan economische achtergrond. De index bevat bijv. niet één term van theoretisch-economische oorsprong. Binnen het strenge kader van de wiskundige statistiek wordt echter een zeer logische en consequente uiteenzetting geboden van praktisch alle problemen welke de gebruiker van de „kleinste kwadraten”-methode sinds jaar en dag hoofdbreken hebben bezorgd.

Als gevolg van uitbreiding van de activiteiten van de C.E.A. zoekt

CENTRAAL BEHEER

voor indiensttreding op korte termijn een

CHEF-SYSTEEMONTWERPER

die leiding kan geven aan onze groep systeem-analisten. Binnen deze groep worden in het kader van de activiteiten van de Vereniging voor Centrale Elektronische Administratie-C.E.A. zelfstandig nieuwe projecten op administratief gebied onderzocht en ontwikkeld die voor bewerking door middel van een computer in aanmerking komen.

Daartoe is een intensief contact met het bedrijfsleven noodzakelijk.

Vereist wordt:

Diploma's H.B.S.-B en S.P.D. of N.I.V.A.
inventief vermogen

Leeftijd 30-40 jaar

Ervaring in een overeenkomstige functie of met soortgelijke werkzaamheden.

Kandidaten dienen bereid te zijn aan een psychotechnisch onderzoek mede te werken. Uitvoerige met de hand geschreven sollicitaties, vergezeld van een recente pasfoto, te richten aan de directie, Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-W.

De ene helft van het boek is gewijd aan de mogelijkheden, de andere helft aan de beperkingen en de moeilijkheden. Dit houdt in dat het eerste deel een systematische opbouw van het normale lineaire regressiemodel in K variabelen wordt gegeven, compleet met de klassieke veronderstellingen en uitwijdingen over zuiverheid, consistentie en maximale aannemelijkheid van schattingsfuncties. Een zeer helder geschreven inleiding tot de matrixalgebra, welk hulpmiddel in een later stadium onmisbaar is, vormt hierin de enige afwijking van het rechte pad.

Na deze verplichte oefeningen is het een verademing in het tweede deel aan de „highlights” van de econometrie te beginnen: de succesieve afbraak van de klassieke veronderstellingen. Allereerst wordt uitvoerig ingegaan op meet- en waarnemingsfouten, welke zoals bekend onderschattingen van de regressiecoëfficiënten tenderen te geven. Een aantal oplossingen voor dit probleem wordt gereleveerd: a priori schattingen van de (verhouding van de) varianties van de meetfouten, groeperen van waarnemingen, en het gebruik van instrumentvariabelen. Hoe tevreden kunnen we dan zijn, dat wij met niet-consistente schattingen van de parameters toch consistente voorspellingen kunnen doen.

Autocorrelatie van de storingen is een tweede euvel, waartegen wij ons kunnen wapenen (wanneer wij ten minste de efficiency van voorspellingen willen verhogen). Het transformeren van de waarnemingen in eerste differenties is hiervoor het bekende recept, maar geraffineerder is een iteratieve methode, waarbij gebruik wordt gemaakt van een schatting van de autocorrelatiecoëfficiënt. Diverse andere problemen vereisen al evenzeer a priori informatie of transformaties van de variabelen. *Multicollineariteit* behoort tot de eerste categorie, *heteroskedasticiteit* tot de laatste. En dan zwijgen wij maar over vertragingen en het gebruik van dummy-variabelen.

Voor de liefhebbers van grootscheepse modellen is al het voorgaande kinderspel. Het vraagstuk van de *simultane vergelijkingen* neemt dan ook de laatste twee hoofdstukken ten volle in beslag. Kleinste kwadraten in twee of drie ronden, beperkte of volledige informatie? Dat zijn de technieken, waarop in de toekomst moet worden gebouwd. De machines doen voortaan het rekenwerk; wij behoeven slechts te specificeren en te selecteren. Statistische problemen blijven er evenwel voorlopig nog te over, want wij kunnen de diverse vraagpunten pas één voor één aan. Zodra zij in combinatie voorkomen, staan wij in feite nog met lege handen. Maar een boek als dit helpt ons de goede weg te vinden, en bewijst hoeveel werk al is verzet.

Leiden.

G. J. ABEYELTS AVERINK.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De cijfers van de betalingsbalans over het eerste halfjaar 1964 bevestigen de indruk, die reeds lang bestond, nl. dat van het internationale betalingsverkeer een krachtige drainerende werking op de geldmarkt is uitgegaan. De goud- en deviezenreserves van de Centrale Bank en de deviezenbanken tezamen verminderden met f. 1.152 mln., hetgeen de resultante is geweest van tekorten op lopende en kapitaalrekening. Het deficit zou nog groter zijn geweest wanneer niet de internationale handelskredieten een voor ons land gunstig saldo zouden hebben getoond. Het tekort op lo-

E.-S.B. 23-9-1964

pende rekening op transactiebasis heeft namelijk f. 1.250 mln. bedragen en op kasbasis f. 896 mln. Exporteurs hebben hun kredietverlening aan buitenlandse afnemers doen verminderen en/of importeurs hebben kans gezien in grotere omvang krediet van hun buitenlandse leveranciers te verkrijgen.

Wat de meer recente ontwikkeling betreft blijkt de liquiditeit der banken per 14 september tot f. 330 mln. te zijn gestegen. Eensdeels is het saldo der banken op hoger peil gebracht omdat op 15 september een hoger verplicht deposito bij De Nederlandsche Bank moet worden aangehouden — dit steeg van f. 176 mln. tot f. 204 mln. — anderzijds is men bedacht op de komende belastingbetaling.

De staat heeft sedert 27 juli, toen de schatkist leeg was, kans gezien f. 576 mln. te vergaren, een factor die derhalve verkrappend heeft gewerkt. Dat de liquiditeit der banken toch bevredigend is gebleven moet dan ook worden toegeschreven aan de stijging van de goud- en deviezenreserves der Centrale Bank. Sedert op 6 juli het laagtepunt werd bereikt heeft de stijging f. 459 mln. bedragen, hetgeen tot verruiming van de markt heeft geleid.

Kapitaalmarkt.

De Miljoenennota 1965 is om tenminste twee redenen van belang voor de te verwachten ontwikkeling op de kapitaalmarkt. In de eerste plaats leert men de inzichten van de regering kennen ten aanzien van het bereiken van een evenwichtiger situatie. Kern hiervan is de betalingsbalans. Onder bepaalde veronderstellingen, waarvan de belangrijkste is het in de hand houden van de loonontwikkeling, zal in de loop van 1965 evenwichtsherstel op lopende rekening kunnen worden bereikt. De ervaring heeft ons

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A^o 1807

... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 22 1322, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building

1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

Blijf bij!

Lees „E.-S.B.”

geleerd, dat dit met een rente-daling gepaard gaat.

Een tweede punt is het beroep van de staat op de kapitaalmarkt. In 1965 zal voor een uitgavenoverschot van f. 1 mrd. financiering moeten worden gevonden. Dank zij het stelsel van stortingen op de voorinschrijfrekeningen door institutionele beleggers en met name de rijksfondsen, kan het Rijk telkenjare op een aanzienlijk bedrag aan kapitaalmarkt middelen rekenen, zonder dat het daarbij behoeft te concurreren met andere gegadigden. In 1965 is de raming f. 800 mln. Dit betekent, dat nog f. 200 mln. op de open markt zal moeten worden geleend, een bedrag dat aanmerkelijk lager ligt dan wij de laatste jaren gewend zijn. Uit aflossing, die onder de uitgaven zijn opgenomen en dus ook het genoemde tekort van f. 1 mrd. hebben beïnvloed, komt echter reeds f. 550 mln. ter beschikking. Tenminste wanneer men erop mag rekenen, dat de ontvangers deze gelden opnieuw op de markt zullen aanbieden. Doen zij dit dan zal het Rijk middelen naar de markt toevoeren. Voor andere gegadigden betekent dit dat men meer gelden ter beschikking zal hebben.

MELKA A. B. GOTHENBURG zoekt voor haar 4 jaar oude E.E.G. dochteronderneming te HOOGEZAND: MELKA (Holland) N.V., fabrikante van sport- en dress shirts, in verband met de sterke ontwikkeling van haar bedrijven en de noodzaak tot administratieve concentratie een

ADMINISTRATION-MANAGER

Naast de alg. adviserende taak op organisatorisch terrein, zal zijn verantwoordelijkheid gaan omvatten:

- de fabrieksadministratie van haar onderneming met daarbij ook de loon-administratie.
- de administratie van haar verkoopapparaat, inclusief het voorraadbeheer.

Eisen: opleidingsniveau H.B.S. A - S.P.D. - M.O.

ervaring: enige jaren op het geëiste niveau, bekendheid met moderne admin. technieken, zoals voucheradministraties.

leeftijd: minimum 30 jaar.

Als u een jonge bekwaame medewerker bent met een adabtabel karakter, gewend om ook een administratieve staf te leiden, vragen wij u een brief te sturen met volledige inlichtingen en met pasfoto naar de directie van: MELKA (Holland) N.V., - Hoogezand. Woning komt beschikbaar.

buitenlands economisch overzicht

Maandschrift van de Economische Voorlichtingsdienst, Ministerie van Economische Zaken, Den Haag

Beschouwingen over actuele economische ontwikkelingen

Het laatste nieuws over economische integratie

De Nederlandse export en de wereldvraag

HET TIJDSCHRIFT VOOR IEDER DIE,
DIRECT OF ZIJDELINGS, BETROKKEN
IS BIJ DE INTERNATIONALE HANDEL!

Abonnementsprijs:
(11 nummers per jaar) f 25,-
Voor abonnees op het weekblad
"E.V." f 15,-

Gratis proefnummer

naam _____

adres _____

woonplaats _____

Hiermede verzoek ik toezending van een gratis proefnummer van "Buitenlands Economisch Overzicht".

Svp. zenden aan: Stichting Economische Publicaties, Bezuidenhoutseweg 151, Den Haag; tel. 070 - 814011

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	11 sept. 1964	18 sept. 1964
Algemeen	392	419 — 394	413	413
Intern. concerns	548	598 — 553	589	590
Industrie	341	357 — 327	353	351
Scheepvaart	153	161 — 133	140	141
Banken en verzekering	232	249 — 223	237	236
Handel enz.	165	175 — 156	167	166

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 163,30	f. 161,70
Philips G.B.	f. 148,30	f. 159,60	f. 161,30
Unilever	f. 138,90	f. 148,40	f. 149,10
Expl. Mij. Scheveningen	398	276	270
A.K.U.	526	479½	479½
Hoogovens, n.r.c.	564½	613	616
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	893	905½

	30 dec. 1963	11 sept. 1964	18 sept. 1964
Nationale-Nederlanden, c	870	805	800
Zwanenberg-Organon	900	970	974
Robeco	f. 227	f. 236	f. 235
New York.			
Dow Jones Industrials	760	867	865
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	4,71	5,13	5,01
Aand.: internationalen b)	3,15 c)		3,33
lokale b)	3,66 c)		3,39
Disconto driemaands schatkist-papier	2½	ca. 3½	ca. 3½

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

C. D. JONGMAN.

ADVIESBUREAU VOOR BEDRIJFSORGANISATIE AVB
Utrecht

zoekt voor haar Algemene Economische Afdeling een

management-adviseur

die o.m. belast zal worden met de invoering van budgetterings-systemen bij middelgrote en grote ondernemingen.

Het accent van de functie ligt voornamelijk op de organisatie van de budgettering en het vermijden en overwinnen van psychische weerstanden bij de gebruikers. De administratieve aspecten van de budgettering behoren niet tot zijn directe werkzaamheden.

Daarnaast zal hij in ruime mate belast worden met het verzorgen van cursussen en het leiden van discussies betreffende de onderwerpen planning, budgettering investeringsselectie en andere moderne bedrijfstechnieken.

Vereist wordt: praktische ervaring bij de opzet en invoering van een gedecentraliseerd budgettenstelsel en ervaring met de werking van de budgettering bij voorkeur in een grote onderneming. Ervaring in het houden van lezingen en discussiebijeenkomsten is gewenst.

Een economische administratieve opleiding op academisch of vergelijkbaar niveau is noodzakelijk. Leeftijd ca 30 - 35 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 141 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

DEN HAAG
KANTOORRUIMTE
TE HUUR

- SITUERING:** Einde Laan van Meerdervoort nabij Kijkduin.
- MOGELIJKHEID:** Beschikbaar ca. 800 m². Splitsing in kleinere afdelingen is mogelijk.
- SOUTERRAIN:** Indien gewenst archiefruimte aanwezig tot maximaal 500 m².
- VOORZIENINGEN:** C.v. installatie — toiletten — keuken — en kantineruimte.
- HUURPRIJS:** Kantoor: f 70,—/m² per jaar.
Souterrain: afhankelijk van de gewenste oppervlakte.
- REFLECTEREN:** Onder no. ESB 39-2, Postbus 42, Schiedam.

KWANTITEIT
of
KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelsannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

Grote onderneming, gevestigd te Rotterdam, met gevarieerde industriële belangen in binnen- en buitenland, zoekt ter versterking van de bedrijfseconomische afdeling een jong

DRS. ECONOMIE

De werkzaamheden zijn van uiteenlopende aard en omvatten o.m. beoordeling van investeringsprojecten, verslaggeving aan commissarissen en, aandeelhouders, financieringsvraagstukken.

Brieven met volledige inlichtingen, verlangd salaris etc. onder Nr. ESB. 39-1, Postbus 42, Schiedam.

De Inspectie der Rijksfinanciën van het Ministerie van Financiën biedt enkele

JONGE ECONOMISTEN EN JURISTEN

met belangstelling voor de problemen van het moderne staatsbestuur een interessante werkkring. De Inspectie der Rijksfinanciën adviseert de Minister van Financiën over de financiële aanvaardbaarheid van het door de ministeries voorgenomen beleid. Voor jonge academici die reeds in het begin van hun carrière in aanraking willen komen met een breed terrein van de overheidsactiviteiten liggen hier aantrekkelijke mogelijkheden.

Sollicitaties kunnen onder no. 4-6687/7188 (in linker bovenhoek brief en env.) worden gezonden aan de Rijks Psychologische Dienst Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage. Verzoeken om nadere inlichtingen kunnen worden gericht tot het hoofd van de inspectie der Rijksfinanciën, Ministerie van Financiën, Kneuterdijk 22, 's-Gravenhage, met wie (telefoon 070 / 18 44 10 - toestel 2136) ook een afspraak kan worden gemaakt voor een oriënterend gesprek. Ook degenen die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen kunnen solliciteren.

BELANGRIJKE NEDERLANDSE PROCESINDUSTRIE wenst haar staf te versterken met ingenieurs of economen die geïnteresseerd zijn in

ORGANISATORISCHE VRAAGSTUKKEN

De technische en technologische veranderingen welke het productieproces ondergaat, gaan gepaard met vele organisatorische wijzigingen. Voor keuze van juiste maatregelen zijn analyse en samenvatting van de huidige en voorstellen voor toekomstige organisatievormen noodzakelijk. Werkzaamheden op dit terrein bieden aan jonge ingenieurs, technisch geïnteresseerde economen, of H.T.S.-ers met voortgezette opleiding op bedrijfsorganisatorisch terrein een goede entree voor een carrière in het bedrijf. De salariering is uiteraard afhankelijk van leeftijd en ervaring. Voor een 32-jarige wordt gedacht aan een aanvangssalaris van f 1.250,- tot f 1.300,- per maand.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met informatie over opleiding, praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto voor 5 oktober a.s. aan het bureau van dit blad onder nummer ESB 39-3.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

**Abonneert U op
DE ECONOMIST**

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

INSTITUUT VOOR ZIEKENHUISECONOMIE

van de Stichting „HET NEDERLANDSE ZIEKENHUISWEZEN”

JAN VAN NASSAUSTRAT 23, 's-GRÁVENHAGE

vraagt wegens uitbreiding der werkzaamheden:

a. EEN STAFFUNCTIONARIS

b. EEN JONGERE MEDEWERKER

Het Instituut voor Ziekenhuseconomie verricht gevarieerde economische en statistische onderzoekingen in het belang van het ziekenhuiswezen.

De te benoemen staffunctionaris zal, al dan niet in teamverband, worden belast met de voorbereiding en uitvoering van onderzoekingen. Voor benoeming komt in aanmerking, hetzij een jong economisch doctorandus of baccalaureus, al dan niet met praktijkervaring, hetzij een persoon van rijpere ervaring, gevormd in bedrijfsleven, ambtelijke functies of anderszins, in het bezit van b.v. Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie (S.P.D.), statistische diploma's of diploma's van een vergelijkbaar niveau. Ervaring in het ziekenhuiswezen vormt uiteraard een aanbeveling, doch is niet vereist.

De te benoemen jongere medewerker zal op aanwijzing van de staffunctionarissen, doch overigens zelfstandig, met intelligentie en kritische inslag, uitvoerende werkzaamheden dienen te verrichten zoals de bewerking van enquêteformulieren, het verrichten van berekeningen, het opstellen van tabellen en daarnaast met gevarieerde kantoorwerkzaamheden worden belast.

Voor beide functies wordt de salariëring vastgesteld in afhankelijkheid van leeftijd, genoten opleiding en ervaring.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties worden ingewacht bij de Directeur van het Instituut voor Ziekenhuseconomie.

ESSO NEDERLAND N.V.

zoekt een

ECONOOM

ter uitbreiding van de stafgroep Planning & Research.

Deze stafgroep adviseert Marketing Management bij het bepalen van het verkoopbeleid.

De werkzaamheden bestaan o.a. uit het verrichten van marktonderzoek, afzetprognoses, prijsanalyses en het verlenen van assistentie bij de budgettering.

Het is noodzakelijk dat de nieuw te benoemen functionaris beschikt over een kritisch-analytisch denkvermogen, cijfermatig is aangelegd en in teamverband kan werken.

Ervaring in soortgelijke functie strekt tot aanbeveling.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan Esso Nederland N.V., Postbus 110, te Den Haag, t.a.v. het Hoofd van de Afd. Pers. & Soc. Zaken.

Unilever n.v.

vraagt voor haar
ECONOMISCHE AFDELING

jong econoom

met belangstelling voor macro-economische
vraagstukken.

UP 164. 2K. 80

 Inlichtingen, alsmede sollicitaties
richten aan: UNILEVER N.V.,
Afdeling Personeelsvoorziening,
Postbus 760, Rotterdam onder nummer 731.

SURINAME

MORET & OUDHEUSDEN

Accountants en belastingconsulenten

vragen voor hun kantoor te Paramaribo een

1e ASSISTENT-ACCOUNTANT

met gevorderde accountantsstudie en ruime ervaring.

Uitzendtermijn voor ongehuwden ± 3 jaren,

voor gehuwden ± 4 jaren.

Met de hand geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen aan Mr. B. Moret: MORET, DE JONG & STARKE, Keizerstraat 9, Rotterdam-1.

PHs. VAN OMMEREN N.V.

Gevestigd te Rotterdam.

**Uitgifte van
f. 30.250.000,- 5³/₄ pCt 15-jarige in
niet-royeerbare certificaten van gewone
aandelen converteerbare obligaties**

in stukken van f 500,- aan toonder

tot de koers van **100 pCt**

uitsluitend voor houders van claims.

De inschrijving zal zijn opengesteld op

VRIJDAG 2 OKTOBER 1964

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur bij de kantoren van ondergetekenden te Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage, op de voorwaarden van het prospectus dd. 18 september 1964.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, zomede, in beperkt aantal, jaarverslagen over 1963 en statuten der vennootschap zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

Rotterdamsche Bank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

**Voor vacerende functies
en beschikbare krachten**

*op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:*

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

